

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

**Analýza výkonu hostitelské péče u dětí umístěných do ústavní péče
v období
od r. 2003 do r. 2013 v mikroregionu Brno-venkov**

Analysis of the performance of the host care for children placed
into institutional care from 2003 to 2013 in microregion Brno-Country
district

Bakalářská diplomová práce

Veronika Nováková

Vedoucí bakalářské diplomové práce: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Židlochovicích dne 14. března 2014

Obsah

Úvod	4
1 Náhradní výchova v zařízeních pro výkon ústavní výchovy	7
1.1. Ústavní výchova	8
1.2. Ochranná výchova	11
1.3. Dočasný pobyt dětí mimo zařízení	13
2 Hostitelská péče	19
2.1. Pojem hostitelské péče	19
2.2. Formy hostitelské péče	20
2.3. Role hostitelské péče	21
2.4. Sanační funkce hostitelské péče	24
3 Náhradní rodinná výchova	27
3.1. Formy náhradní rodinné péče	28
3.2. Přejechod hostitelské péče v péči pěstounskou	32
4 Sociální pracovník v procesu přípravy hostitelské péče	34
4.1. Vedení spisové dokumentace žadatelů	35
4.2. Spolupráce se zařízeními i s žadateli o hostitelskou péči	37
5 Empirická část	41
5.1. Cíle průzkumu	41
5.2. Výzkumné otázky	42
5.3. Výzkumná technika	44
5.4. Výzkumný soubor	45
5.5. Postup při sběru dat	45
5.6. Výsledky průzkumného šetření	47
6 Diskuse	64
Závěr	66
Anotace	68
Annotation	69
Seznam použité literatury	70
Přílohy	72

Úvod

Téma mé závěrečné bakalářské práce je spojeno s agendou náhradní rodinné péče, které se jako sociální pracovnice na Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Židlochovice mj. také věnuji. Zaměřím se na nezletilé děti, které jsou na základě rozhodnutí soudu svěřeny do ústavní výchovy, avšak mnohdy se jim i přes veškerou snahu sociálních pracovníků nedaří nalézt vhodné náhradní rodiče, a to ani prostřednictvím registru Krajského úřadu Jihomoravského kraje pro náhradní rodinnou péči. Hostitelskou péči vnímám jako dočasnou péči o nezletilé děti mimo ústavní zařízení, která jim poskytuje možnost zažít běžný život v rodině. Pro empirické šetření zvoleného tématu závěrečné bakalářské práce jsem se rozhodla zejména proto, že v mojí praxi s těmito dětmi úzce pracuji, v mnoha případech jsem pak ustanovena jejich opatrovníkem, jsem také v kontaktu s dětskými domovy, výchovnými ústavami, případně žadateli o náhradní rodinnou péči. Domnívám se, že výsledky empirického šetření budu moci uplatnit v praktickém výkonu mého zaměstnání, zejména s ohledem na co nejlepší zájem těchto dětí. Mám za to, že hlubší zkoumání této problematiky, zejména zmapováním konkrétního počtu dětí využívajících hostitelskou péči, získání přesných údajů, které specifikují nejčastější důvody jejího vzniku a průběhu, popřípadě ukončení či přechodu do jiné formy náhradní rodinné péče, bude přínosné v této oblasti sociální práce na našem pracovišti. Zjistím, zda má hostitelská péče nadále svoje místo mezi jinými formami náhradní rodinné péče a jak je na našem pracovišti využívána. Výstupy ze závěrečné práce ráda poskytnu kolegům, kteří se zabývají podobnou tematikou na dalších obecních úřadech s rozšířenou působností. Mám za to, že problematika poskytování hostitelské péče je stále aktuální, i když její institut není stále upřesněn zákonem, nadále existují pouze doporučení a metodiky s mnoha nejasnostmi v jejich provádění.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, a to na teoretickou a empirickou. V teoretické části se nejdříve zaměřím na vysvětlení institutu náhradní výchovy (kolektivní) - ústavní a ochranné výchovy jako prostředí,

kteřé s hostitelskou péčí velmi úzce souvisí. Vysvětlím také právní postavení dětí s nařizenou ústavní a ochrannou výchovou, podmínky pro realizaci dočasného pobytu těchto dětí mimo zařízení. Jádrem této části je kapitola o hostitelské péči, ve které objasním vlastní pojem, její formy, role a sanační funkce, a to vše s ohledem na nejlepší zájem dětí umístěných v ústavním zařízení. Přiblížím proces, jak hostitelská péče u těchto dětí vzniká a praktický postup při realizaci hostitelské péče. V další kapitole přiblížím ostatní formy náhradní rodinné péče, které mají vždy přednost před péčí ústavní, a zaměřím se na možnost přechodu hostitelské péče v péči pěstounskou. Tuto změnu vnímám jako velkou šanci pro děti s nařizenou ústavní výchovou.

Objasním funkci sociálního pracovníka obce s rozšířenou působností v procesu přípravy, průběhu a uskutečňování hostitelské péče. Zaměřím se rovněž na údaje, které jsou vedeny ve spisové dokumentaci o žadatelích o hostitelskou péči. Důležitou součástí celého procesu je spolupráce všech zúčastněných stran, koordinace a provázení v jeho přípravě i průběhu.

V rámci empirického šetření se zaměřím na statistické údaje o dětech svěřených do ústavní či ochranné výchovy, které byly v daném časovém úseku (období let 2003-2013) v mikroregionu Židlochovicko umístěny do této formy péče, zejména pak budu zjišťovat údaje spojené s využíváním, realizací a průběhem hostitelské péče. Předmětem zkoumání bude spisová dokumentace 42 dětí umístěných do ústavní výchovy. Městský úřad Židlochovice převzal úřední činnosti po zaniklých okresních úřadech, dle zákona č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, kterým se kompetence převedly na městské úřady s rozšířenou působností. Městskému úřadu Židlochovice připadl výkon sociálně-právní ochrany dětí, přičemž se jedná o působnost na území 24 obcí. Zkoumané období je zvoleno s ohledem na dobu, kdy výkon sociálně-právní ochrany dětí přešel na obec s rozšířenou působností představující nový typ obce vykonávající státní správu v přenesené působnosti. Obecní úřad obce s rozšířenou působností vznikl 1. 1. 2003

v rámci reformy územní veřejné správy. Zkoumaný vzorek spisové dokumentace v rozhodném období je zvolen v rámci celého odboru, resp. všech dětí v ústavní péči, včetně dětí, které jsou v péči kurátora pro děti a mládež. **Hlavním cílem** bakalářské diplomové práce je zjistit dostupné údaje o praktickém využívání hostitelské péče u dětí s nařízenou ústavní výchovou v letech 2003-2013 v rámci microregionu Židlochovicko. V empirické části bakalářské práce se zaměřím na objasnění zvolené metodologie a formulaci výzkumných otázek. Vysvětlím techniku výzkumu a také provedu šetření. V závěru bakalářské práce představím a shrnu výsledky v rámci empirického šetření.

Věřím, že tato práce podá širší informace sociálním pracovníkům, kteří přicházejí do styku s žadateli o hostitelskou péči, dětmi v ústavním zařízení, biologickou rodinou a jsou současně účastníky při realizaci a vydávání souhlasu s dočasným pobytem dítěte mimo ústavní zařízení. Jelikož není zákonem daná povinnost monitorovat průběh a výkon hostitelské péče, mám za to, že zjištěné informace mohou být uplatněny směrem jak k žadatelům při samotném procesu zprostředkování hostitelské péče, tak směrem k dětem, které na hostitelskou péči teprve čekají.

1 Náhradní výchova v zařízeních pro výkon ústavní výchovy

Zákonná úprava pro náhradní výchovu ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy je obsažena zejména v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o ústavní výchově“). V ustanovení § 2 zákona o ústavní výchově jsou speciálními školskými zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy následující zařízení:

- diagnostické ústavy,
- dětské domovy,
- dětské domovy se školou,
- výchovné ústavy,

Školským zařízením pro preventivně výchovnou péči je středisko výchovné péče a diagnostický ústav (§ 2 odst. 2 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně jiných zákonů, ve znění pozdějších předpisů).

Mezi nejdůležitější právní předpisy, které zaručují dítěti zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem, patří **Listina základních práv a svobod** a **Úmluva o právech dítěte**, dále jen Úmluva. Stát poskytuje dítěti dočasně nebo trvale zbaveného jeho rodinného prostředí, nebo dítěti, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí **ochranu**. Stát je povinen takovému dítěti zajistit náhradní péči v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím (čl. 20 Úmluvy).

Náhradní výchova je institut, jehož uplatnění nastupuje v situacích, kdy biologičtí rodiče nemají zájem, nemohou vychovávat své vlastní děti, nezvládnou se o ně postarat nebo jim nejsou schopni vytvořit vhodné rodinné prostředí. V těchto situacích je nutný striktní zásah státu, a to v podobě odebrání dítěte z rodiny. S ohledem na zajištění harmonického

vývoje dítěte dává **soud** zpravidla přednost umístění buď do jedné z forem náhradní rodinné výchovy, nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před ústavním zařízením. Pokud soud zjistí, že pominuly důvody jejího nařízení nebo pokud se najde vhodná náhradní péče o dítě, ústavní výchovu zruší (§ 46 odst. 4 zákona č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Zcela základní vymezení uvádí Matějček, který **ústavní péči** jako nezbytnou vidí tam, kde rodina v samotné péči o dítě zcela zásadně selhává a není pro ně možné zajistit jiné vhodné prostředí. Dlouholetou tradici mají zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví, také různé dětské domovy v resortu školství, a pro handicapované děti ústavy sociální péče. Dítě je však svěřováno nikoliv do péče konkrétní fyzické osoby nýbrž do péče neosobní instituce, přičemž opatrovníkem dítěte se stává příslušná sociální pracovnice (Matějček a kol., 1999, s. 39).

Pokud děti nelze umístit do **náhradní rodinné péče** a není možné pro ně najít vhodné pěstouny nebo děti s umístěním do náhradní rodiny nesouhlasí, popř. pro ně nejsou žádné formy náhradní rodinné péče vhodné, pak je jejich péče zajištěna **ústavní výchovou, a to po dobu i několika let**. Přičemž autoři poukazují na to, že dlouhodobý pobyt dětí v ústavním zařízení může vést až k jejich citové deprivaci. Částečně lze zabránit tomuto stavu tím, že vynaložíme úsilí na podporu pobytů dětí mimo zařízení, a to formou návštěv v rodinách, kde děti mohou trávit svátky, prázdniny, víkendy jako „hosté“, a vnímat v nich pocit, že jsou vítány. **V tomto autoři spatřují základ hostitelské péče** (Gabriel, Novák, 2008, s. 65).

1.1 Ústavní výchova

Soud je oprávněn nařídit ústavní výchovu dítěte za situace, kdy je jeho výchova vážně ohrožena nebo narušena, přičemž jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nejsou rodiče schopni výchovu dítěte zabezpečit. Před tím, než soud nařídí ústavní

výchovu, je jeho **povinností zkoumat**, nelze-li výchovu dítěte zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jež mají vždy přednost před výchovou ústavní. Soud může nařídit ústavní výchovu i tehdy, pokud shledá, že je to v zájmu nezletilého nezbytné a to i za podmínek, že nepředcházela mírnější výchovná opatření jako napomenutí, dohled, omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte (což může být zákaz návštěv určitých akcí, míst, činností nevhodných pro dítě a jeho vývoj) nebo případně omezení rodičovské zodpovědnosti, zásah do styku rodiče s dítětem, jiná forma náhradní rodinné péče. Soud taktéž může uložit dítěti i osobám zodpovědným za výchovu povinnost navštívit odbornou pomoc mediátora v rozsahu 3 hodin (§ 46 zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

V této kapitole se zmíním i o ohrožených dětech, které vyžadují odbornou pomoc sociálního pracovníka Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kde je nutný rychlý zásah v podobě odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do zařízení vyžadující okamžitou pomoc, a to na základě rozhodnutí soudu.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se využívají s ohledem na zájem dítěte a zcela zásadně se podílejí na okamžité a **rychlé pomoci dětem, které se ocitly v ohrožení**. Může se jednat o ohrožení jejich zdraví, života, či pokud se ocitly bez jakékoliv pomoci. Pokud upřesním formulaci, pak jde zejména o děti týrané a zneužívané, anebo o děti, které se ocitly ve velmi složité situaci. Všem těmto dětem je bez odkladu poskytnuta pomoc a ochrana, která spočívá v zajištění základních životních potřeb, odborné zdravotní péče, do které spadá i pomoc psychologická, v neposlední řadě poskytnutí ubytování (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí a nový občanský zákoník deklarují a potvrzují, že **nedostatečné bytové nebo majetkové poměry na straně rodičů dítěte** nemohou být brány jako důvodné pro rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy, pokud jsou rodiče jinak způsobilí a schopni

zajistit řádnou výchovu a péči o dítě (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Soud nařídí ústavní výchovu a dítě je předáno do diagnostického ústavu, kde se provede diagnostika dítěte, která trvá zpravidla 8 týdnů a dítě je až po této době přemístěno do vhodného typu ústavního zařízení (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Nově od ledna 2014 soud, který nařídí ústavní výchovu, v rozhodnutí vždy uvede přesné **označení zařízení**, do kterého má být nezletilé dítě umístěno. Přihlédne k zájmům dítěte, k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí a v neposlední řadě zohlední také vzdálenost umístění dítěte, aby dítě bylo co nejbližší rodině. Obdobné skutečnosti platí také, pokud jde o přemístění do jiného zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy (§ 971 odst. 4 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

Dítě může být do zařízení umístěno na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, na základě rozhodnutí soudu, na základě žádosti zákonných zástupců či také na vlastní žádost. Pokud je dítě umístěno v zařízení **na základě rozhodnutí soudu**, pak je mu povolován **pobyt mimo zařízení** podle § 30 zákona č. 359/1999 Sb., zákona o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Doba pobytu v zařízení je různá, a může trvat nejdéle 3 měsíce od umístění. Pokud je nezletilé dítě umístěno na základě žádosti zákonného zástupce, může být prodloužena o další 3 měsíce jen se souhlasem obce s rozšířenou působností. Druhá varianta je 6 měsíců, jde-li o dítě umístěné na základě žádosti obce s rozšířenou působností. Pokud rodič vysloví souhlas, může být pobyt výjimečně prodloužen, nesmí však přesáhnout 12 měsíců. Poslední možností je doba, která je stanovena z rozhodnutí soudu o výchovném opatření podle § 46 zákona o rodině, ve znění pozdějších předpisů (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Prodloužit ústavní výchovu až o jeden rok po dosažení zletilosti je z vážných důvodů, které nejsou v zákoně nijak blíže specifikovány, oprávněn pouze soud. Ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu 3 let, pokud nadále trvají důvody, lze ji prodloužit o další 3 roky (§ 46 zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Soud má povinnost ústavní výchovu zrušit tehdy, pokud pominuly důvody pro její nařízení, nebo je-li možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči. Ústavní výchova zaniká, jestliže jedinec dosáhl zletilosti (§ 46 zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Dle nové právní úpravy může být ústavní výchova **soudem zrušena**, pokud zaniknou důvody trvání ústavní výchovy nebo se podaří zajistit dítěti jinou formu péče. **Soud současně rozhodne o tom, komu bude dítě napříště svěřeno.** Rozhodnutím soudu o osvojení dítěte taktéž zaniká ústavní výchova (§ 972 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

1.2 Ochranná výchova

Ochrannou výchovu upravuje zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“). Soud pro mládež je oprávněn mladistvému dle ustanovení § 22 tohoto zákona uložit ochrannou výchovu tehdy, pokud nepostačuje uložení výchovných opatření, jestliže:

- o výchovu mladistvého není řádně postaráno a nedostatek vhodné výchovy není možné odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, ve které žije;
- dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
- prostředí pro mladistvého, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy.

Ochranná výchova trvá nejdéle do dovršení plnoletosti dítěte nebo po dobu, kterou určil soud. Výjimečně může být tato výchova prodloužena do 19 roku života. Ochranná výchova však může být přeměněna na výchovu ústavní dle § 23 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Rozdíl mezi těmito dvěma formami náhradní výchovy je v omezeních a přísnosti výchovy. **Ochranná výchova je určena pro mladistvé, kteří vykazují známky protiprávního chování.** Změna ochranné výchovy na ústavní může být provedena jen v případě, že převýchova dítěte je úspěšná, a to i bez omezení, která mu ochranná výchova přináší. Předpokládá se, že se dítě bude dobře chovat a pracovat řádným způsobem (§ 23 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů).

Ochrannou výchovu může soud uložit taktéž dítěti mladšímu patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného, a to na základě předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření. Jedná se o jednu z možností opatření, které ukládá zákon, dle § 93 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. Pokud dítě spáchá čin, za který trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, přičemž dítě v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok a zároveň bylo mladší patnácti let, uloží mu soud ochrannou výchovu (§ 93 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů).

V rámci sledování výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy dle § 29 odst. 6 písm. e), zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ukládá zákon **povinnost ústavnímu zařízení** vyžádat si písemný souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností, k pobytu dítěte mimo ústavní zařízení a to dle § 30 téhož zákona. Bez vydání tohoto souhlasu není ředitel ústavního zařízení oprávněn povolit dítěti pobyt jak u rodičů, tak u jiných

fyzických osob. Tím pádem hostitelskou péčí nelze zrealizovat (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Předešlé oddíly upřesnily rozdíly mezi ústavní a ochrannou výchovou. V obou typech ústavní výchovy jsou umístěovány děti, u kterých dochází k realizaci a povolování dočasných pobytů mimo zařízení, což bude také předmětem dalšího zkoumání v empirické části bakalářské práce.

1.3 Dočasný pobyt dětí mimo zařízení

Zákonná úprava dočasných pobytů dítěte mimo ústavní zařízení je určena v ustanoveních § 30 a § 42 odst. 4 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o SPOD“), a dále v § 23 odst. 1 písm. a) zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a v § 48 odst. 4 písm. b) zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (Novotná, 2010, s. 1).

Pobyt dítěte mimo ústav vymezuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Ředitel ústavního zařízení může podle § 30 povolit dítěti, které je v ústavním zařízení umístěno na základě předběžného opatření nebo rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy, nebo kterému byla na základě rozhodnutí soudu uložena ochranná výchova, **pobyt u rodičů**, popřípadě **jiných fyzických osob**, **jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností**, a to nejvýše v rozsahu **30 kalendářních dnů** při prvním pobytu. **Tato doba**, s výjimkou případů, kdy byla na základě rozhodnutí soudu uložena ochranná výchova, může být prodloužena na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. U ochranné výchovy tedy být prodloužena nemůže. Bylo-li dítě umístěno v ústavním zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupců, lze povolit pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím

písemném souhlasu rodičů nebo jiných zákonných zástupců, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka (§ 30 zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Zákon přesně nestanoví dobu, po kterou se může návštěva dítěte prodloužit. Obecní úřad obce s rozšířenou působností musí při vydávání souhlasu s prodloužením postupovat velmi obezřetně, zejména s ohledem na důvody, proč byla dítěti nařízena ústavní výchova. Rozdíl je u dětí s nařízenou ochrannou výchovou, v těchto případech je nutný individuální přístup, je nutné zjistit, jak se dítě při předchozím pobytu chovalo a jak jeho péči dotyčné osoby zvládaly (Novotná, 2010, s. 3).

Pokud dítě ukončilo povinnou školní docházku a pokračuje dále ve studiu nebo vykonává pracovní poměr, může **ředitel ústavního zařízení povolit** dítěti **přechodný pobyt mimo ústav**, ve kterém je umístěno (§ 23, odst. 1, písm. c) zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů). Nevyžaduje se souhlas orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se převážně o ubytování v internátech nebo jiných obdobných zařízeních, nájmech či podnájmech u fyzických osob, které nejsou v bližším vztahu s dítětem. Naopak souhlas orgánu sociálně-právní ochrany dětí musí být vyžádán v situacích, pokud by nezletilý pobýval mimo ústav v souvislosti se studiem u svých rodičů nebo blízkých osob (zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů).

V případech, kdy je dítěti prodloužena ústavní nebo ochranná výchova, se souhlas orgánu sociálně-první ochrany dětí s jejich pobytem mimo zařízení již nevyžaduje. Souhlas se týká jen dětí nezletilých (Novotná, 2010, s. 4).

Žadatelé o dočasný pobyt dítěte mimo zařízení se stávají v první řadě **rodiče dítěte**, jejich právo stýkat se s dítětem je zřejmé, pokud nejsou omezeni ve svých rodičovských právech. Mnohdy mají jen složité sociální poměry, ale

pokud projevují o dítě opravdový zájem, spolupracují se zařízením a se sociálním pracovníkem, je kontakt s rodiči podporován. V takovém případě není nutné rozsáhlé prověřování rodičů jako žadatelů o hostitelskou péči, ale je nutné provést opakované sociální šetření, které přezkoumá prostředí a poměry v rodině. Zlepšení situace v rodině by mělo být základní podmínkou pro povolení pobytu, jelikož pobyt dítěte mimo ústav musí být v zájmu dítěte. Důležité také zůstává vyjádření dítěte k pobytu, je nutné znát jeho názor a přání, vše s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. Neméně důležitá je také kontrola realizace dočasného pobytu, při které sociální pracovník prověří, jak se dítěti daří, zda mu prospívá (Novotná, 2010, s. 4).

Pobyty dětí u jiných fyzických osob než rodičů se uskutečňují především u těch dětí, které nejsou v kontaktu s rodinou nebo žádnou nemají, zároveň s ohledem na jejich vyšší věk již nejsou vhodné k jiné formě náhradní rodinné péče a většinou by pobývaly až do zletilosti v ústavním zařízení (Novotná, 2010, s. 5).

Písemný souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností musí dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí obsahovat určení osob, u nichž bude dítě pobývat, délku pobytu dítěte mimo ústav, na kterou se souhlas vydává, a místo pobytu dítěte. Při vydávání písemného souhlasu s pobytem dítěte mimo ústav obecní úřad obce s rozšířenou působností přihlíží zejména k rodinnému a sociálnímu prostředí, v němž bude dítě pobývat, a **k individuálnímu plánu ochrany dítěte**, je-li zpracován. V případě pobytu dítěte u jiných fyzických osob než rodičů, prarodičů nebo sourozenců se posuzuje jejich bezúhonnost podle § 27 odst. 1 písm. e) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. Obecní úřad obce s rozšířenou působností se může pro účely vydání souhlasu obrátit na krajský úřad se žádostí o odborné posouzení fyzické osoby jiné než rodiče, u níž se má dítě zdržovat. Krajský úřad je odborné posouzení osoby povinen provést (§ 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní-ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

JUDr. Novotná se domnívá, že: „*přijetím zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen SPOD) a v něm ustanovení § 30 došlo k vymezení podmínek, za jakých může dítě umístěné v nějakém zařízení pro děti pobývat mimo toto zařízení, a po jak dlouhou dobu. Účelem tohoto ustanovení bylo **zamezit nekontrolovatelnému povolování pobytu mimo zařízení** a zajistit kontrolu pobytu mimo zařízení. Proto je ředitel ústavního zařízení, ale i zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a domova pro osoby se zdravotním postižením, uložena povinnost povolit dítěti pobyt mimo zařízení jen na základě písemného souhlasu orgánu sociálně-právní ochrany dětí-obecního úřadu obce s rozšířenou působností“ (V. Novotná, 2010, s. 1).*

V rámci své kompetence má obec s rozšířenou působností dle zvláštního právního předpisu (zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů) možnost požádat o **výpis z evidence Rejstříku trestů** a prověřit tak bezúhonnost dané osoby, která se zajímá o dočasný pobyt nezletilého dítěte u sebe (§ 30 odst. 3 zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Pokud je **trvalý pobyt** nezletilého dítěte odlišný od trvalého pobytu rodičů či jiné osoby, u nichž má dítě trávit určitý čas, **může vydat místně příslušný obecní úřad souhlas** až po vyjádření jiného příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který se řídí místem trvalého pobytu fyzické osoby (§ 61 odst. 3 písm. c) zákona č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů), dle kterého je zajištěna spolupráce mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí, místně příslušné pro žadatele i pro dítě, které bude mimo zařízení na návštěvě.

Tato kapitola zevrubně nastínila institut náhradní výchovy (ústavní a ochranné výchovy), což je prostředí, ze kterého může být realizovaný dočasný pobyt dětí mimo zařízení ústavní péče. Následující kapitola přiblíží hostitelskou péči, která je specifická v tom, že je založena především na zájmu „cizích“ osob o děti v ústavní péči. Hostitelská péče se však může stát předstupněm k jiné formě náhradní rodinné péče, která je státem podporována a pro dítě zcela jistě vhodnější.

Závěrem bych chtěla upozornit na novou právní úpravu, která se vztahuje k tématu mé bakalářské diplomové práce a souvisí se změnami zákona o rodině, zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, zákonem o ústavní a ochranné výchově, a týká se nového občanského zákoníku.

S účinností od 1. 1. 2014 byla provedena zásadní rekodifikace českého práva. **Zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění) byl zrušen a právo rodinné se tak stalo součástí nového občanského zákoníku, zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „NOZ“).** Přestože, cílem této bakalářské práce není srovnávat současnou a dřívější právní úpravu, s přihlédnutím ke shora nastíněné situaci, se nemohu vyhnout alespoň základní komparaci právního rámce dané problematiky svěřování nezletilých dětí do ústavní výchovy v podmínkách platné právní úpravy v letech rozhodných pro mou práci, tj. 2003 – 2013, jakož i nové právní úpravy související s přijetím NOZ. Předmětná právní úprava přinesla změny, které považuji za důležité alespoň okrajově zmínit. Obecné pojetí rodinného práva zůstává v novém občanském zákoníku nezměněno. NOZ upravuje rodinné právo v části druhé. Rodinně-právní vztahy upravené předchozím zákonem o rodině, ve 107 ustanoveních jsou upraveny v 320-ti paragrafech. Občanský zákoník se v rodinně-právních institutech snaží o větší komplexnost, a proto upravuje např. i majetkové vztahy mezi manželi. Navrací také právní instituty a pojmy, které naše právo již dříve znalo, například osvojení zletilého, církevní sňatek, poručenství, svéprávnost a zavádí instituty, které se osvědčily v zahraničí. Například rodinný závod či možnost rodiče a dítěte uzavřít smlouvu o zastoupení osobou s odbornými znalostmi, popřípadě i jinou vhodnou osobou. Inovativní je také v nahlížení na domácí násilí (Novotná, 2014, s. 1).

V souvislosti s přijetím NOZ došlo i k novelizaci předpisů souvisejících, tedy i předpisů, které řeší či jinak zasahují do vztahů v rodině a realizují je orgány sociálně-právní ochrany dětí. **Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** byla realizována v zákoně č. 303/2013 Sb. Pokud je třeba řešit rodinné vztahy u soudu, což nařízení ústavní výchovy

vyžaduje vždy, soudy po 1. 1. 2014 postupují z hlediska procesního podle nového zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Podle tohoto zákona se projednávají a rozhodují právní věci stanovené v tomto zákoně, tedy i záležitosti ústavní výchovy, a nestanoví-li tento zákon jinak, použije se občanský soudní řád (zákon č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony). Pokud nebude vyplývat z povahy jednotlivých ustanovení něco jiného, použijí se ustanovení tohoto zákona vedle občanského soudního řádu (Novotná, 2014, s. 1-2).

2 Hostitelská péče

Za situace, kdy není možné zprostředkovat dětem jinou vhodnou náhradní rodinnou výchovu, kterou zákon o rodině vymezuje těmito instituty: **svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, osvojení, pěstounská péče na přechodnou dobu, pěstounská péče, poručenství** (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů), stává se hostitelská péče u dětí s nařízenou ústavní výchovou jedinou formou napojení na vnější svět. Děti mohou při dočasném pobytu v rodině zažít pocit přijímání, lásky a rodinného zázemí (štěstí). V této kapitole se pokusím podrobně vysvětlit, jak hostitelská péče vzniká, na jakém principu funguje, kdo ji schvaluje a prověřuje, a co hlavně poskytuje samotnému dítěti.

2.1 Pojem hostitelská péče

V odborné metodice Hostitelské péče občanského sdružení Děti patří domů (2011) je na základě jejich praxe **hostitelská péče** vymezena jako: *„Dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte. Hostitelská péče je realizovaná převážně u dětí, které mají objektivně nižší šance na pěstounskou péči (děti z velké sourozenecké skupiny, děti jiného etnika, děti staršího věku). Účelem hostitelské péče je poskytnout dítěti možnost navázat citový vztah, zažít fungování běžné rodiny, především pak vztahů v ní, možnost prožít úspěch a rozšíření psychosociálního zázemí dítěte“* (M. Blahutová, D. Zezulová, 2011, s. 11).

Uznávaný psycholog z řad odborníků pro náhradní rodinnou péči Zbyněk Gabriel, však vnímá **hostitelskou péči spíše jako podpůrné pěstounství**, jehož výhody spatřuje ve snaze o minimalizaci rozvoje a negativních dopadů ústavní deprivace na děti. Tato podpora je dle jeho názoru cílená a systematická právě tam, kde dítěti dlouhodobě umístěnému v ústavní péči dokáže nabídnout významné podněty a zážitky. Jako nejvhodnější status

postavení hostitelů vůči dítěti se mu jeví pozice tety a strýce, který by měli hostitelé v době setkávání s dítětem (Gabriel, Novák, 2008, s. 66).

V metodice Hostitelské péče se uvádí, že: „*Hostitelskou péči je možné zahájit také u dítěte s kontaktem s rodiči, stejně je možné hostitelskou péči uskutečňovat u dětí již navržených do registru náhradní rodinné péče. V případě, kdy dítěti bude nalezena náhradní rodina, se může hostitel stát velmi důležitou osobu, která bude propojovat život v zařízení a život v nové rodině. Pomáhá tak dítěti při přechodu do nové rodiny a po nějaké době může přirozeně nadále v rodině působit a pomáhat při péči o dítě. Zároveň se však mnohem častěji setkáváme s přerodem hostitelské péče v pěstounskou péči*“ (M. Blahutová, D. Zezulová, 2011, s. 37).

Přerušením bludného kruhu ústavní výchovy a vytvoření šance pro děti v hostitelské doprovázející rodině a navázání přirozených mezilidských vztahů mimo zařízení přispívá k budoucí citové a psychické stabilitě dítěte. **Hostitelská rodina se tak vlastní dobrovolnickou aktivitou** zapojuje do pomoci dětem opuštěným, bez domova, které jsou odkázány na život v ústavním zařízení a nahrazuje jim vztahy z vlastní biologické rodiny (Zezulová, 2012, s. 172).

2.2 Formy hostitelské péče

V odborné metodice Hostitelská péče a přípravě k ní jsou rozlišovány **dvě formy hostitelské péče** a to podle vzniku na **spontánní** hostitelskou péči a **plánovanou** hostitelskou péči (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 11).

U spontánní formy se lze domnívat, že vzniká zcela přirozeně, s ohledem na sklon lidí, kterým není osud dětí v ústavech lhostejný. Dříve se o tyto děti zajímali převážně lidé pohybující se v blízkém okolí dětí, jejich vychovatelky, zdravotní personál či trenéři, vedoucí oddílů apod., tento trend může přetrvávat. Výhodou vzniku této formy hostitelské péče je to, že vzniká zcela přirozeně a má základ v tom, že se obě strany poměrně dobře

znají. V praxi se však naráží na to, že ne všechny děti mají to štěstí navštěvovat hodnou „tetu“ či „strýce“. Nevýhodou může být i to, že obě strany mají mnohdy různá očekávání, která někdy časem přinášejí na jedné nebo druhé straně zklamání či rozčarování (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 11).

Plánovaná hostitelská péče nabízí spojení ochotně smýšlejících osob a dychtivých dětí na straně druhé. Osoby, které se stávají zájemci o hostitelskou péči, jsou lidé, kteří rovnou oslovují s žádostí o dítě dětské domovy, či se o případnou péči zajímají na orgánu sociálně-právní ochrany dětí u sociálního pracovníka (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 12).

Převážně plánovaná hostitelská péče je obohacena o přípravu žadatelů, lze více předvídat a s ohledem na zájem dítěte plánovat v jeho prospěch, ochuzena je o spontánnost vzniku. Dbá se však na navazování vztahu pozvolna, kontakt je veden nenásilnou formou, zkoumá se to, zda dítě o hostitelskou péči projeví zájem či nikoliv. Není v zájmu dítěte, aby bylo uváděno v další nejistotu v okolní svět (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 12).

2.3 Role hostitelské péče

Ústavní výchova není ve všech směrech schopna zajistit či připravit děti do běžného života, navíc jednoho dne skončí. V hostitelské péči se zrcadlí alespoň malá **naděje** na to, aby děti dokázaly v životě uspět a hlavně být samy sebou, prožívaly tak plnohodnotný život jako ostatní děti v biologické rodině. Pokud je to jen trošku možné, je úkolem sociálních pracovníků podporovat již vzniklé vztahy mezi hostiteli a dětmi nebo případné zájemce podpořit v jejich odhodlání.

Dítě má vedle základních **biologických potřeb** také další životně důležité potřeby a to **psychické**, které dle Matějčka musí být v pravou dobu náležitě uspokojovány, aby se každé dítě vyvinulo ve zdravou a psychicky zdatnou osobnost. Vymezil celkem pět potřeb, od nejobecnější a univerzální, která

platí pro celou živočišnou říši, až po jen čistě lidskou, která souvisí se společenskou rolí. Jedná se o **potřebu kvalitních a proměnlivých vnějších podnětů, potřebu řádu a stálosti** (smysluplný svět), **potřebu citových a sociálních vztahů** (potřeba životní jistoty), **potřebu identity** (společenské hodnoty), **potřebu životní perspektivy** (otevřené budoucnosti), která vyjadřuje otevřenost a uzavřenost dětského osudu, rozhraní mezi nadějí a beznadějí (Matějček, 2008, s. 37).

Ústavní péče je chápána jako péče dočasná, není zde místo pro vzájemné sdílení druhé osoby s dítětem. Mezi dětmi a vychovateli se běžně nevytváří hlubší vztah, základem zůstává vychovatelská profesionalita, odstup, citová neutralita. Je snahou chovat se ke všem dětem stejně. Vychovatelé nemohou opuštěným dětem nabídnout společnou budoucnost a je zřejmé, že se v určitém bodě rozejdou. Dítě, které je svěřeno do ústavního zařízení získává tedy jiné zkušenosti, než kdyby žilo v rodině. Z tohoto důvodu je pro něho velkou změnou poznat, že by mohlo někam patřit, že by se mohlo na někoho spolehnout. **Získávání důvěry dítěte v nové blízké lidi** není jednoduché a mnohdy nejde snadno (Vágnerová, 2012, str. 23-24).

Z těchto důvodů je velkou výhodou hostitelské péče, že dítě z ústavního zařízení má možnost **zažít život v běžné rodině**. Získat ztracenou důvěru v okolní svět, představu o tom, jak fungují vztahy v rodině, mezi sourozenci, dále partnerské a rodičovské role, domácí pohodu, štěstí. I tato rodina mu může být oporou při řešení jeho problémů a různých životních situací, může poskytnout dítěti větší sociální zázemí, než je schopno nabídnout ústavní zařízení. Většinou se totiž jedná o děti starší nebo o děti z větších sourozeneckých skupin, které nebylo možno dříve umístit do jiné formy náhradní rodinné péče a návštěvy v „nové“ rodině jsou pro ně velmi přínosné (Zezulová, 2012, s. 172).

V případě žadatelů o hostitelskou péči je tomu mnohdy tak, že v nich dozraje myšlenka pomoci druhému člověku, v tomto případě dítěti, ale nejsou přesvědčeni, zda je správné či vhodné pojmout péči o něho jako péči pěstounskou. **Někteří žadatelé si pohrávají s myšlenkou, že jejich**

hostitelská péče může být jakýmsi předstupněm jejich péče pěstounské. Zásadně se této formě náhradní rodinné péče nebrání a postupně, jak získávají na jistotě, doplňují osobní zkušenosti při péči o dítě a jejich odhodlání dostává reálnou podobu, jsou schopni po nějakém čase udělat ten „**krok**“ a nezletilé dítě přijmout do pěstounské péče (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 34).

Tento proces vyžaduje od žadatelů značnou míru tolerance a nesobeckosti, ze strany odborníků podporu těchto nově vznikajících vazeb, což je s ohledem především na zájem dítěte zcela na místě a samozřejmostí.

K tomuto se vyjadřují také Blahutová a Zezulová ve své metodice hostitelské péče, kde s ohledem na dítě **vymezují hlavní roli hostitelské péče** pro děti v dětských domovech následovně: dle jejich názoru děti mají psychické a sociální potřeby, avšak dětské domovy nejsou schopné naplnit jejich podstatu. **Důraz je tedy kladen na jakoukoliv péči, která se podílí na výchově dětí mimo zařízení a tímto se stává i hostitelská péče důležitá.** V rámci možností má dítě možnost získat pouto, být přijímáno a zažít pocit, že někomu na něm záleží. Dále získává náhled na fungování rodiny, model běžných vztahů v rodině, zdravé vztahy mezi členy domácnosti. Proto návštěvy v rodině dítěti doplňují jeho mezery ve vnímání chodu „normální“ rodiny. Učí se a nápodobou si do svého života přináší jisté nové návyky a vzorce chování, které jinak v ústavní péči získá jen stěží. Dalšími důležitými plusy jsou pojmy, jako je důvěra, prostor pro zažití úspěchu, rozšíření sociálního prostředí, provázení mladého člověka dospělostí a také prevence rizikového chování (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 13-14).

Důležitá je role, která vymezuje **socializační faktor**, vztahy mezi sourozenci, ať už mezi vlastními či získanými v náhradní rodině. Dle vyjádření Marie Vágnerové je dobré si uvědomit, že všechny **interakce mezi dětmi, sourozenci**, i ty nepřátelské, mohou být a jsou pro děti přínosné, jelikož tak lépe porozumí svému okolí, sobě a lépe budou naslouchat potřebám druhých. Také v náhradní rodině děti spolu soupeří,

projevuje se zde jistá sourozenecká rivalita. Zejména po příchodu nového sourozence do rodiny, může být ostatními dětmi vnímán jako vetřelec, časem se však stává blízkou osobou, jejich kamarádem. Velkou roli v začlenění do rodiny hraje jeho dřívější zkušenost, nezanedbatelný vliv má osobnost dítěte (Vágnerová, 2012, s. 114).

Odborníci pracující v náhradní rodinné péči, sociální pracovníci, vychovatelé v dětských domovech, psychologové, vnímají i přes obohacující roli hostitelské péče v životě dětí **dvě** stěžejní **formy rizika**, a těmi jsou: **ohrožení dítěte – bezpečnost** a také případné jeho další **zklamání**. Doporučení v metodice je následující: již při zahájení samotného procesu hostitelské péče je důležité si jednotlivá rizika uvědomit, přijmout je jako součást procesu a vědomě jim předcházet. Již zmiňovanou přípravou žadatelů je možné těmto negativním faktorům předejít a vyloučit tak možnost, aby se jednalo o osoby s patologickými projevy. Jak bylo řečeno, dalším důvodem proč hostitelskou péči nedoporučovat, je zklamání dítěte. Převážná většina dětí umístěných v zařízeních se setkala s mnoha podobami zklamání, a proto se odborníci brání jejich dalšímu vystavení možného „poškození“. Důležité je ale upozornit na fakt, že i samotná ústavní výchova zapříčiňuje citovou deprivaci u dětí a její důsledky jsou mnohdy vážnější než předpokládané riziko, které děti podstupují v hostitelské péči (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 18-19)

2.4 Sanační funkce hostitelské péče

Tato podkapitola představí, jak se hostitelé částečně podílejí na sanaci biologické rodiny. Jejich nemalý díl pomoci a podpory se uplatňuje zejména při spolupráci s biologickou rodinou tam, kde dochází ke vzájemnému setkávání odborníků z řad vychovatelů, sociálních pracovníků, biologické rodiny, učitelů a to zejména v zařízeních ústavní péče.

Sanace rodiny je v legislativních úpravách sociální práce novou záležitostí, která se jen pomalým tempem zavádí do praxe odborníků. **Je vymezena**

zejména zákonem č. 359/1999 Sb., v § 12 odst. 2, zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který říká: „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen poskytnout rodiči pomoc po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy (§ 28), nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42), spočívající zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny, při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, krajskými pobočkami Úřadu práce a dalšími státními a jinými orgány a za tím účelem také zprostředkuje rodiči odbornou poradenskou pomoc*“ (zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů).

Dle názoru autorek Bechyňové a Konvičkové se budou nadále ve společnosti vyskytovat situace, kdy oddělení dítěte od rodičů bude nejlepším způsobem pomoci a ochrany jeho zdraví či života. Sanace by měla v době umístění dítěte v zařízení nabídnout zejména rodičům změnu životních postojů, zlepšení jejich rodinných a sociálních podmínek a dítěti umožnit bezpečný návrat domů. Může být také využita pro snížení citové deprivace u dítěte. V praxi se ředitelé a ostatní odborníci podílejí na sanaci rodiny s rodiči, dítětem a ostatními členy multidisciplinárního týmu, vždy s ohledem na zájem dítěte (Bechyňová, Konvičková, 2011, s. 15).

Většina dětí v ústavním zařízení má svoji biologickou rodinu, i když s různou mírou kontaktů. Hostitelská péče přitom nemá vylučující roli, naopak může být a je chápána jako přirozená součást doplňujících osobních vztahů. V odborné metodice se uvádí, že se hostitelé často vyjadřují o otevřené budoucnosti mezi nimi a dětmi, dávají „jejich“ dětem v hostitelské péči možnost stát se pro ně určitým ostrůvkem jistoty, bezpochyby je přijímají a jsou schopni jim pomoci, pokud jejich vlastní rodina o ně nebude mít zájem, zejména jakmile dospějí. Přitom jsou **hostitelé schopni být pro děti oporou a pojítkem mezi nimi a biologickou rodinou** (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 29).

Hostitelé se v praxi účastní případových konferencí, spolupracují s ústavním zařízením, podporují vztah s biologickou rodinou a to vše v nejlepším zájmu dítěte. Je to koordinovaný přístup všech zúčastněných stran, který se projevuje částečnou sanací rodiny. Domnívám se, že důležitý je zejména závěr a to ten, že pokud dítě touto cestou získá ztracený kontakt s biologickou rodinou, je to pro něho vždy přínosem.

Některá ústavní zařízení nevnímají potřebu hostitelské péče tak silnou, pokud děti udržují občasný kontakt s rodiči. Tyto vztahy rodičů, hostitelů, případně budoucích pěstounů se však vzájemně nevylučují, mohou být pro dítě přínosem, jelikož se mohou navzájem doplňovat. **Vždyť částečnou sanaci rodiny plní hostitelé** i tak, že dítěti umožní **kontakt s jeho sourozenci**, kteří žijí v jiných dětských domovech či v pěstounské rodině. Podporují tak kontakt s biologickou rodinou (Blahutová, Zezulová, r. 2011, s. 29-30).

Každé dítě v „normální“ rodině má kromě vztahu ke svým rodičům také další vztahy k blízkým osobám, jako jsou tety, strýcové, prarodiče, sourozenci. Dle názoru Zezulové jsou děti v dětských domovech o toto ochuzeny. Přitom je žádoucí, aby děti měly šanci pobývat např. i v hostitelské rodině u „tety či strýce“, čímž se jim nabízí možnost získat další důležité osoby ve svém životě (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 29).

V této kapitole jsem poukázala na možnost alternativního využití hostitelské péče v rámci částečné sanace rodiny. Hostitelé, kteří prošli přípravou, jsou podobně jako pěstouni připraveni pomoci při kontaktech mezi s biologickou rodinou a dítětem. Jsou schopni zprostředkovat například cestu za sourozenci nebo návštěvu k prarodičům, kteří ji z nejrůznějších důvodů nezvládnou, aby tak podpořili rodinné vztahy. Podílí se i na spolupráci s odborníky, jejich doporučení a závěry s ohledem na výchovu a vývoj dítěte vždy respektují. V některých případech může hostitelská péče přejít z jedné formy péče do druhé (např. do pěstounské péče, osvojení apod.). Pokud k tomu dojde, dítě získá novou náhradní rodinu a budoucnost v ní, ale to už je téma, které blíže představím v další kapitole.

3 Náhradní rodinná výchova (péče)

Tuto kapitolu jsem zvolila záměrně k propojení průběhu hostitelské péče u dětí s nařízenou ústavní výchovou a s realitou možného vzniku „nového“ života mimo zařízení právě v náhradní rodinné péči.

Náhradní rodinná výchova je přirozeně chápána jako vhodnější forma náhradní výchovy dětí, jelikož je zřejmé, že v ní lze dětem zajistit plnohodnotný život v přirozeném prostředí rodiny, může dítě lépe připravit do života v dospělosti. Přednost před výchovou ústavní se odráží také v základní zásadě sociálně-právní ochrany dětí, kterou je **zájem a blaho dítěte** (§ 5 zákona č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

K pochopení úvah žadatelů o náhradní rodinnou péči bych zmínila názor Zdeňka Matějčka a kol.: *„Přijetí „cizího“ dítěte je u nás pocíťováno sice jako něco společensky žádoucího a obecně velice prospěšného, ale přece jenom nezvyklého, zvláštního, mimořádného. Následkem toho je i společensky „ostře sledováno“ a je vystaveno mnohdy až vtíravému zájmu. Je to jeden z vážných problémů, s nímž se adoptivní rodiče a pěstouni nutně setkávají a s nímž zápasí. Mají tendenci stylizovat se do postavení vlastních rodičů se vším všudy. Protože jimi ale ve skutečnosti nejsou, těžko se mohou zbavit napětí, nejistoty a pochybností, jež trvale zůstávají v pozadí. Nejspolehlivější obranu mohou ovšem nalézt jen sami v sobě, tj. nikoli setrváváním na své fantazijně budované identitě vlastních rodičů, nýbrž v přijetí své skutečné identity náhradních rodičů“* (Matějček Z. a kol. 1999, str. 68-69).

Všechny dlouhodobé formy péče o dítě, zejména osvojení (adopce), pěstounství a hostitelství, které neprobíhají v ústavním zařízení ani u biologických rodičů, se souhrmně nazývají náhradní rodinnou péčí (dále NRP). Klimeš dále uvádí, že celkově je dětí v NRP velmi málo a jejich role ve společnosti nejsou jasně dané (Klimeš, 2011, s. 7).

3.1 Formy náhradní rodinné péče

Základními formami náhradní rodinné výchovy jsou svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, pěstounská péče, nově pěstounská péče na přechodnou dobu, osvojení, příp. mezinárodní osvojení a také poručenství. O zařazení hostitelské péče mezi ostatní formy náhradní rodinné péče se vedou diskuze, prozatím není upravena zákonem a není mezi tyto formy zahrnuta.

Legislativně **je náhradní rodinná výchova** upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, kde je vymezeno: „*Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru dá soud zpravidla přednost příbuznému dítěte*“ (§ 45 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Svěření dítěte do péče výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je institut, který je upraven zákonem o rodině. Před vydáním rozhodnutí soud zkoumá, zda osoba, které má být dítě svěřeno do péče, skýtá záruku jeho řádné výchovy a výživy, při rozhodování se opírá o názor dítěte, které by mělo s tímto souhlasit. Pokud o dítě projeví zájem jeho příbuzný, soud mu dá zpravidla přednost (§ 45 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Osvojení dítěte je nejžádanější a nejčastěji prováděnou formou náhradní rodinné péče. Charakteristická je skutečnost, že osvojitelé získávají stejné právní postavení, jako mají ke svým dětem biologičtí rodiče. Dosavadní rodičovská práva zanikají a přecházejí v plném rozsahu na osvojitele (§ 63 zákona č. 94/63 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů). Zákon upravuje dvě formy, a to **osvojení prosté (zrušitelné)** a **osvojení nezrušitelné**, o kterém vždy rozhoduje na návrh osvojitelů soud. Do knihy narození na matrice se na základě pravomocného rozhodnutí soudu o

osvojení zapíše osvojitelé. Osvojit lze pouze dítě právně volné, což znamená, že rodiče dali souhlas s osvojením nejdříve 6 týdnů po narození, nebo o dítě dlouhodobě neprojevují zájem (§ 68 a) zákona č. 94/63 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Zprostředkování osvojení je také možné Úřadem, přičemž osvojení dítěte je za specifických podmínek možné i ve vztahu k cizině, kdy zprostředkování osvojení je prováděno Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který vede evidenci dětí, zároveň také evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli těchto dětí (§ 25 zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů).

V České republice je osvojení v celkovém systému náhradní rodinné péče vymezeno jako nejvyšší možná realizovaná forma náhradní rodinné péče. **Pěstounská péče** je vnímána jako další základní forma náhradní rodinné péče. Za situace, kdy rodiče s osvojením nesouhlasí, trvá jejich zájem o dítě a to tedy není právně volné, stává se pěstounská péče nejvhodnější variantou pro dítě, aby dítě nemuselo vyrůstat v ústavní péči (Gabriel, Novák, 2008, s. 46).

Legislativně je **pěstounská péče** upravena v § 45a) odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, kdy soud, jestliže to vyžaduje zájem dítěte, je může svěřit do **pěstounské péče** fyzické osobě, pokud osoba pěstouna dává záruku řádné výchovy. Osobě blízké dá soud přednost před jinou osobu, pokud to však není v rozporu se zájmy dítěte. Zákon dále upravuje v § 45a) odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., možnost svěřeni dítěte **do pěstounské péče na přechodnou dobu** (§ 45 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle 1 rok a na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí může do této formy náhradní rodinné péče dítě svěřit pouze soud. Krajský úřad vede evidenci osob, které prošly přípravou a jsou na základě rozhodnutí schválenými žadateli o tuto formu péče, která je specifická svojí krátkodobostí a tím, že jsou do ní svěřovány

děti mnohdy ihned po narození (§ 27 zákona č.359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Dle vyjádření odborníků na náhradní rodinnou péči je druhou základní formou náhradní rodinné péče **pěstounství**, zejména dle počtu umístěných dětí. Pokud zájem biologických rodičů trvá a nesouhlasí s osvojením, tak se pěstounská péče stává tím nejvhodnějším řešením pro dítě, které není právně volné. Pěstoun má právo v omezeném rozsahu vykonávat zastupování dítěte, v některých zásadních rozhodnutích se však neobejde bez souhlasu rodičů. Pěstouni pobírají dávky a jsou kvalifikovanými, prověřenými, proškolenými „zaměstnanci“ státu (Gabriel, Novák, 2008, s. 46).

Pěstounská péče na přechodnou dobu by měla být využívána především v případech, kdy rodiče potřebují čas na vyřešení osobních problémů. Další případy využití jsou při pomoci dětem v nouzi, když se náhle ocitnou mimo domov nebo při zajišťování diagnostiky, terapie a další prognózy. Typické pro tuto přechodnou dobu péče je zachování možnosti návratu do biologické rodiny, spolupráce s rodinou a umístění podmíněné souhlasem rodičů (Gabriel, Novák, 2008, s. 54).

Pokud dítěti rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, **soud rozhodne o ustanovení poručníka**. V zákoně č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí také vymezuje, jaká práva má poručník, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů. Poručník má povinnost podávat soudu řádně a včas zprávy o plnění jeho funkce. Nezakládá jeho vyživovací povinnost k dítěti. Pokud poručník o dítě osobně pečuje, náleží mu dávky státní sociální podpory ve stejném rozsahu jako u péče pěstounské (§ 78, § 80 zákon č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Pokud o nezletilé dítě, i když je v tento moment právně volné, neprojeví zájem žádná konkrétní fyzická osoba, zejména z důvodu vyššího věku dítěte nebo zdravotních či jiných handicapů, nemůže být soudně svěřeno do jiné vhodnější formy náhradní rodinné péče, např. osvojení a soud po té postupuje dle (§ 79 zákona č. 94/63 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů) a ustanoví dítěti poručníka. Upřednostňuje tu fyzickou osobu, kterou určili rodiče nebo jinou blízkou osobu z řad příbuzných, která se ujme této funkce a činí neodkladné úkony v zájmu dítěte, např. ohledně správy jmění. V krajním případě může soud ustanovit poručníkem i orgán sociálně-právní ochrany dětí, např. když je v ústavním zařízení nebo nemá žádnou jinou blízkou osobu z řad příbuzných. Výchovu může zajistit ústavní zařízení nebo poručník jako fyzická osoba, která je schopna o dítě osobně pečovat a má nárok na stejné dávky státní sociální podpory jako pěstoun, což vymezuje zákon č. 117/95 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Vysvětlení podávají také autoři Gabriel s Novákem, kteří **poručenskou péči vymezují jako zvláštní formu pěstounské péče**. Dle jejich názoru nastupuje v situaci, kdy dítěti zemřou oba rodiče nebo jsou soudně zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo pozbyli způsobilosti k právním úkonům. Ukázalo se, že v těchto případech je tato péče nejvhodnější alternativou. Poručník získává širší práva oproti pěstounovi, stává se především zákonným zástupcem dítěte, i když mezi ním a dítětem nevzniká stejný poměr jako mezi rodičem a dítětem (Gabriel, Novák, 2008, s. 53).

V posledním roce se do popředí zájmu dostává jako nová a státem podporovaná forma náhradní rodinné péče, **pěstounská péče na přechodnou dobu**, která je státem finančně podporována. I přesto však hostitelská péče zůstává stále „živou“, i když pouze okrajově využívanou formou péče o děti mimo zařízení. Jedná se spíše o projev lidské dobrosrdečnosti.

Po vyjmenování všech forem náhradní rodinné péče i možnosti svěření dítěte do péče třetí osoby se však dostáváme zpět k dětem, které toto „štěstí“ neměly, které prozatím z nejrůznějších důvodů nebyly svěřeny do žádné formy náhradní rodinné výchovy a žijí pouze v ústavním zařízení.

3.2 Přejchod hostitelské péče v péči pěstounskou

V tomto oddíle vysvětlím, jak dochází k případné změně hostitelské péče v péči pěstounskou. Ve své odborné praxi se osobně setkávám se žadateli o náhradní rodinnou péči, kteří projevují zájem o dítě v ústavním zařízení, domnívají se, že jejich vzájemné návštěvy a kontakty budou přínosné pro obě strany. Neodmítají myšlenku, že pokud by to situace dítěte dovolovala, mohla by se jejich hostitelská péče změnit v péči pěstounskou. V empirické části bakalářské práce se mimo jiné pokusím zjistit, o jaký vzorek dětí se v mikroregionu Židlochovicko za dané období jednalo.

Přejchod hostitelské péče v péči pěstounskou potvrzují ve své Metodice pro hostitelskou péči autorky Blahutová a Zezulová. Počet těchto případů přechodu je nezanedbatelný. Všechny zúčastněné strany je však nutné připravit a celým procesem průběžně provázet. Tento **přejchod je zatěžkávací zkouškou** pro všechny zúčastněné a důkladná příprava je pro kvalitní budoucí vztah nezbytností. Hostitelskou péči nelze chápat jako zkratku k péči pěstounské. Týká se zpravidla dětí, které nemohou „dosáhnout“ na pěstounskou péči zprostředkovaně přes krajský úřad, například z důvodu příslušnosti k odlišnému etniku, staršího věku, či z důvodu většího počtu sourozenců. Přejchod je šancí právě pro děti, které by již jiné přirozené alternativy ke změně péče neměly (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 31).

Podobný názor zastávají též výše zmiňovaní psychologové na náhradní rodinnou péči, kteří popisují hostitelskou péči jako přirozenou součást ostatních forem náhradní rodinné péče. Vymezují, že svými

charakteristikami se **hostitelská péče spíše přibližuje pěstounské péči než osvojení** (Gabriel, Novák, 2008, s. 66).

V Metodice pro hostitelskou péči se uvádí doporučení, že je důležité na hostitele nevyvíjet tlak, zároveň tlumit jejich nadšení, zvláště po prvních víkendech nebo týdnech strávených s dítětem například na dovolené. Je důležité přistupovat k hostitelské péči jako k péči dočasné a **přechod k pěstounské péči** podpořit až po té, co jsou dítě i ostatní k němu vhodně připraveni. Doporučuje se tudíž vypracovat tzv. **plán přípravy**, který je vhodný jak pro hostitele, tak i dětský domov, či jiné ústavní zařízení. Plán by měl obsahovat časové horizonty a jednotlivé cíle, aby se nestalo, že hostitelé budou o dítě usilovat rychleji, než je vhodné. Zabrání se tak případným selháním a zklamáním. Na **vypracování takového plánu** se podílí zejména hostitelé, dále dětský domov a provázející organizace, což může být i orgán sociálně-právní ochrany dítěte. Tento krok však dává dítěti velkou naději na přijetí, která je mnohdy velmi křehká a její nenaplnění může způsobit o to větší zklamání dítěte, které může vést až k odmítání kontaktů s případnými dalšími zájemci (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 34).

Tato kapitola přiblížila všechny formy náhradní rodinné výchovy, zároveň poukázala, kde se mezi těmito formami péče nachází péče hostitelská a pro které děti je vhodná. Zbývá přiblížit funkci sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí v procesu realizace hostitelské péče u dětí s nařízenou ústavní péčí, který jedná s potenciálními zájemci o hostitelskou péči, přijímá jejich žádost a vede spisovou dokumentaci. V neposlední řadě pak nastínit vzájemnou spolupráci všech zainteresovaných stran při její samotné realizaci.

4 Sociální pracovník v procesu hostitelské péče

Sociální pracovník, který má v evidenci dítě, jež bylo na základě rozhodnutí soudu svěřeno do ústavní výchovy, má následující povinnosti, které musí plnit, a zároveň má dostatek informací z dosavadního života dítěte a jeho rodiny, o jeho zdravotním a psychickém stavu, i o jeho právní situaci. Může tedy žadatelům o hostitelskou péči objasnit důvody, za kterých bylo dítě svěřeno do ústavní péče, objasní důvody, proč není dítě v jiné formě náhradní rodinné péče a je také tím, který spolupracuje se zařízeními (dětskými domovy) a biologickou rodinou.

Dle § 29 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, má **sociální pracovník povinnost sledovat** dodržování práv dítěte svěřeného do ústavní výchovy a ochranné výchovy bez ohledu na to, o jaký druh ústavu se jedná, kdo je zřizovatelem či provozovatelem. Sociální pracovník má povinnost navštívit dítě, které je umístěno v ústavním zařízení a to každé 3 měsíce a při návštěvách se zaměřuje zejména na (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů):

- duševní a tělesný rozvoj schopností dětí,
- zda přetrvávají důvody nařízené ústavní výchovy,
- jak se vyvíjejí blízké vztahy mezi dětmi a jejich rodiči,
- dohlíží na to, aby sourozenci byli v zařízení umístěni společně.

Obdobná lhůta platí i pro návštěvu sociálního pracovníka rodičů těchto dětí (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Sociální pracovník dle odborné metodiky shromažďuje veškeré informace o dítěti z ústavního zařízení, o jeho rodině, případně dalších osobách, které o ně projevují zájem. Sleduje situaci dítěte, navrhuje změny, doporučuje a svolává případové konference, spolupracuje s biologickou rodinou. Právě v případě hostitelské péče se vyjadřuje ke schválení a povolení dovolenky,

kteřá je podmínkou k pobytu dítěte v hostitelské rodině. Děje se tak ve spolupřáci s domovem, především s vědomím dítěte. Nezbytné je prošetření poměrů a prověření samotných hostitelů (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 95).

S ohledem na hostitelskou péči má sociální pracovník, místně příslušný dle trvalého pobytu dítěte, povinnost dodržovat tato **následující doporučení** podle odborné metodiky (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 95):

- na základě doporučení ústavního zařízení aktivně vyhledávat hostitele,
- informovat dítě o možnosti hostitelské péče,
- vysvětlit biologickým rodičům dítěte význam hostitelské péče,
- v neposlední řadě dohlížet na průběh hostitelské péče.

Sociální pracovník tedy podporuje návštěvy dětí u prarodičů, zletilých sourozenců a příbuzných s cílem návratu dítěte do biologické rodiny, do péče jiných členů rodiny. U ostatních dětí, kde je velmi nepravděpodobné, že by se navrátily do původní rodiny, je vhodné podporovat návštěvy u jiných fyzických osob. S velkou pravděpodobností všechny tyto děti zůstanou až do dosažení zletilosti v ústavním zařízení, aby tedy viděly jiné prostředí, jiné vztahy, jsou pro ně příležitostné pobyty prospěšné. Důležitá je také **kontrola realizace dočasného pobytu**, kterou **sociální pracovník vykonává. Ověřuje**, jak se dítěti daří, zda dobře prospívá (Novotná, 2010, s. 4-5).

4.1 Vedení spisové dokumentace žadatelů

V tomto oddíle se zmíním o doporučujícím optimálním postupu, který upřesňují v odborné metodice o hostitelské péči obě autorky Blahutová, Zezulová. Při vedení spisové dokumentace i následného schválení hostitelské péče doporučují postup pro sociální pracovníky, který zároveň odpovídá § 30 zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 94).

Mezi nejúspěšnější způsoby, jak provádět odborná prověřování zájemců o hostitelskou péči, patří dle metodiky následující **vedení spisové dokumentace**, která obsahuje:

- a) **žádost**, v níž jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje – tj. jméno, příjmení, datum narození, místo trvalého pobytu. Pokud se jedná o hostitelskou péči již ke konkrétnímu dítěti, tak osobní údaje dítěte, jimiž jsou také jméno, příjmení, datum narození, místo, kde v současné době pobývá – zařízení, kterému bylo dítě svěřeno do péče,
- b) **doklad o státním občanství** nebo **o povolení k trvalému pobytu** na území České republiky, nebo hlášení k nepřetržitému přechodnému pobytu na území České republiky,
- c) **zprávu o zdravotním stavu žadatele**,
- d) **výpis z evidence Rejstříku trestů** vyžádaný obecním úřadem obce s rozšířenou působností, a to způsobem umožňujícím dálkový přístup,
- e) zajištění **psychologického vyšetření zájemce**, které by vyloučilo možnou patologii osobnosti, jeho motivace,
- f) zajištění **šetření v místě bydliště**, zpracování **zprávy**, ve které je důležité také zjištění rodinných poměrů zájemce. Cílem je zjistit, zda má zájemce vhodné podmínky pro plánovaný pobyt dítěte (Blahutová, Zezulová, 2011, s.101-102).

Dle stanoviska JUDr. Věry Novotné se jeví jako vhodné, aby obecní úřad obce s rozšířenou působností využíval krajského úřadu k odbornému posouzení fyzické osoby jiné než rodiče, s ohledem na dočasný pobyt dítěte. Poukazuje na skutečnost, že je v zájmu ochrany dítěte, které má být z ústavního zařízení pouštěno, byť jen na omezenou dobu vhodné, aby tito žadatelé prošli psychologickým vyšetřením. Vhodní žadatelé jsou následně zařazeni do zkrácené či individuální **přípravy k přijetí dítěte do hostitelské rodiny**, která se zaměřuje na specifika krátkodobého pobytu dítěte v rodině. Dá se říci, že psychologické vyšetření žadatelů je obdobou

standardního vyšetření všech žadatelů o náhradní rodinnou péči s tím rozdílem, že je více kladen důraz na jejich motivaci, záměry a očekávání do budoucna. Zjišťuje se také jejich otevřenost a ochota komunikovat se zařízením, rodinou či dalšími odborníky (Novotná, 2010, s. 2).

4.2 Spolupráce se zařízeními i s žadateli o hostitelskou péči

Sociální pracovník (zaměstnanec obce s rozšířenou působností) je styčnou osobou při jednání o realizaci hostitelské péče, a to se všemi účastníky: s žadateli o hostitelskou péči, ústavním zařízením a hlavně s dítětem. V neposlední řadě sociální pracovník jedná také s biologickou rodinou dítěte, jejími příslušníky.

Zákon vymezuje **povinnosti ústavního zařízení**, které jsou upraveny v § 29 odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů:

- a) zajistit sociálnímu pracovníkovi přístup do ústavu, poskytnout mu k nahlédnutí zprávy, listiny a doklady, které se týkají dítěte nebo jeho rodičů,
- b) umožnit styk sociálního pracovníka s dítětem,
- c) neprodleně informovat o dětech vhodných do náhradní rodinné péče,
- d) bezodkladně odeslat písemné vyjádření dítěte adresované soudu, jinému státnímu orgánu nebo pověřené osobě a to bez kontroly jeho obsahu,
- e) vyžádat si písemné vyjádření sociálního pracovníka k pobytu dítěte mimo ústavní zařízení,
- f) informovat soud, sociálního pracovníka o útěku dítěte ze zařízení nebo o nadcházejícím propuštění.

Je zřejmé, že **dítě potřebuje** citlivé a promyšlené zásahy na všech úrovních sociálního systému. Na úspěšném výsledku náhradního rodičovství se podílí sociálně-právní systém státu, poradci, terapeuti, vychovatelé, další poskytovatelé služeb, zdravotní péče, vzdělávání a činnost v komunitě. To vyžaduje, aby kolem dítěte vznikl formální pečovatelský tým (Kate Cairns, 2013, s. 80).

Hostitelských rodin není příliš mnoho, a proto se odborníci vždy snaží hledat vhodné dítě odpovídající nabídce hostitele. Hledají i vhodné páry pro hostitelskou péči jako u jiné formy náhradní rodinné péče. Jakmile je hostitel odsouhlasen jako vhodný a projde přípravou, obrátí se prostřednictvím školitele či **sociální pracovníce** na konkrétní domov. Pro zájemce je tak možné najít a vytipovat dítě, které jeho nabídce nejvíce odpovídá, souhlasí s ní a využije ke svému prospěchu. První setkání jsou nezávazná, od dítěte se očekává, že se později samo rozhodne, zda v nich chce pokračovat či nikoliv (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 78).

Je věcí názoru, z kterého úhlu pohledu se na hostitelskou péči dívají autorky, osobně bych s nimi mohla polemizovat, neboť v praxi je vše uzpůsobeno především zájmu a blahu dítěte. Při výběru je vždy upřednostňována zásada, že je hledána vhodná rodina pro dítě nikoliv naopak.

Dítě se musí k **hostitelské péči** vhodně **připravit**, především je důležité, aby s ní souhlasilo, všemu dobře rozumělo a pochopilo, jaké změny se chystají. Příprava je volena s ohledem na jeho věk a rozumové schopnosti, probíhá v rámci opakovaných rozhovorů. Dítě má možnost ptát se na to, čemu nerozumí nebo co je pro něho zrovna aktuální. Je také rozdíl v tom, pokud již zájemce o hostitelskou péči zná nebo je to pro něho zcela cizí člověk. **Pro sociálního pracovníka je nejdůležitější znát názor dítěte**, které tak rozhoduje o svých šancích, možnostech, o svém životě (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 87).

K dětem v sourozeneckých skupinách při realizaci hostitelské péče je vhodné přistupovat individuálně. Není zde vždy vhodné, aby děti pobývaly spolu za každou cenu. K této problematice se jednotlivá ústavní zařízení staví různě. Některá preferují to, aby sourozenci rozdělování nebyli, v praxi se však ukazuje opačný trend. Sourozenci společně tráví velmi mnoho času, a z toho důvodu je přínosné, když si od sebe na krátkou dobu odpočinou. Dětem v dětských domovech obecně chybí individuální zájem a opora blízké osoby, které mohou získat právě v hostitelské péči. Společný pobyt sourozenců v hostitelské rodině je možný, ale dochází k němu velmi zřídka pro malý zájem hostitelů. Málokterý z nich je totiž ochoten přijmout více než jedno dítě (Blahutová, Zezulová, 2011, str. 80).

V teoretické části bakalářské diplomové práce jsem vymezila vše podstatné o dětech s nařízenou ústavní výchovou, o povolování dočasného pobytu dětí mimo zařízení u jiných osob než rodičů, které se o děti v zařízeních zajímaly. Vymezila jsem hostitelskou péči jako péči „cizích“ osob, které projevily snahu pomoci dětem v ústavu. Podala jsem informace, jak hostitelská péče vzniká, kde a kdo o ni žádá, jaké jsou její formy, role a funkce ve vztahu k nenaplňným rodinným vazbám. Nastínila jsem možnost přechodu hostitelské péče v jinou náhradní rodinnou péči, která je pro život dítěte vždy přínosnější. Názvy kapitol mi pomohly dojít k cíli mé bakalářské práce, kdy od obecného vysvětlení pojmů kolem dětí s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou, přecházím k hostitelské péči, k žadatelům o hostitelskou péči, k jejich kontaktům s biologickou rodinou, které mají vyústit v podporu narušených vztahů. Vysvětlila jsem funkci sociálního pracovníka, vedení spisové dokumentace a nastínila jsem, které informace se dají ze spisové dokumentace zjistit, zmínila jsem se o nutnosti spolupráce všech zainteresovaných stran.

Rozborem zjištěných údajů o hostitelské péči, která byla realizovaná u dětí s nařízenou ústavní výchovou v období 2003-2013 v mikroregionu

Židlochovicko, získaných analýzou spisové dokumentace, tak předložím údaje o tom, jak bylo této okrajové péče o děti využíváno.

Současně se domnívám, že **nová právní úprava** dává lepší možnosti umístění dítěte do konkrétního typu ústavního zařízení. Než je však rozhodnuto o ústavní výchově, je třeba soudu předložit všechny důkazy o vhodnosti daného typu zařízení pro dítě. Před tím však na základě vypracovaného individuálního plánu sociální pracovník hledá nejvhodnější formy případné náhradní rodinné péče o dítě, které mají vždy přednost před péčí ústavní. Jsou však situace, kdy se dítěti nepodaří nalézt vhodnou rodinu a tak je hostitelská péče jedinou volbou doplňující péče při ústavní výchově. Mám za to, že je vhodné tuto formu péče „tety a strýce“ podporovat, jelikož na začátku jejich vztahu nikdy neodhadneme, zda se nezmění v jinou formu rodinné péče, která je ve všech směrech pro dítě vhodnější. Rozhodnutí však leží na samotných žadatelích o hostitelskou péči, zda svoji péči o dítě přehodnotí a požádají o dítě trvale. Odpověďmi na výzkumné otázky pak zjistím praktické údaje, kterými blíže specifikují četnost, průběh či případnou změnu hostitelské péče u dětí s nařízenou ústavní výchovou.

5 Empirická část

Empirické šetření zaměřím na zjištění údajů o využívání hostitelské péče u dětí umístěných v ústavní výchově v letech 2003-2013 v rámci oddělení péče o dítě, které jsou v evidenci Městského úřadu Židlochovice. Vzhledem k tomu, že se jedná o větší množství spisové dokumentace, zvolila jsem výzkum kvantitativní a to zjišťováním potřebných údajů do předem připraveného záznamového archu.

Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji. Zjišťuje množství, rozsah nebo frekvenci výskytu jevů, respektive jejich míru. Číselné údaje jsou matematicky zpracovatelné, je možno je sčítat, vypočítat jejich průměr nebo je vyjádřit v procentech. Předností kvantitativního výzkumu je schopnost precizního a jednoznačného vyjádření výzkumných údajů prostřednictvím čísel (Gavora, 2000, s. 31).

5.1. Cíle průzkumu

Mým cílem při provádění průzkumu bude zaznamenat praktické údaje o využívání, realizaci a průběhu hostitelské péče. Odpovím tak na několik základních výzkumných otázek týkajících se dětí s nařízenou ústavní výchovou, u kterých byla současně realizovaná hostitelská péče. Otázky budou zaměřeny na druh, četnost interakcí dítěte se žadateli, jeho samotný průběh, ukončení, podporu kontaktu s biologickou rodinou. Zaměřím se také na otázky, které se budou týkat žadatelů o hostitelskou péči, budu zjišťovat, o jaké žadatele se jednalo, zda prošli přípravou či nikoliv, jejich zapojení do kontaktů s biologickou rodinou, do případových konferencí (sanace rodiny).

K vytvoření výzkumných otázek a cílů při realizaci mé bakalářské práce mě přivedla praxe sociálního pracovníka v náhradní rodinné péči, jelikož jsem postrádala souvislé informace o počtu uskutečňované hostitelské péče v našem regionu, jakož i o jejich průběhu. Zajímalo mne především to, o

jakou formu hostitelské péče se především jednalo, zda žadatelé prošli přípravou či nikoliv, v jakém poměru byli žadatelé k nezletilému dítěti, průběh, četnost, doba realizace hostitelské péče a zda měla vliv na přechod v jinou formu péče o dítě. Zjištěné údaje umožní lepší kontrolu samotné hostitelské péče, napomohou při aktivním vyhledávání hostitelů, při spolupráci s dětským domovem i s dítětem a při procesu zprostředkování hostitelské péče na našem pracovišti.

5.2 Výzkumné otázky

K sestavení konkrétních výzkumných otázek jsem dospěla na základě zpracování teoretické části práce, kde jsem se snažila v jednotlivých kapitolách přiblížit souvislosti spojené s realizací hostitelské péče u dětí svěřených do ústavní a ochranné péče.

Využívala jsem hlavně poznatky profesně uznávaných odborníků náhradní rodinné péče a to JUDr. Věry Novotné, Mgr. Zbyňka Gabriela, PhDr. Tomáše Nováka, Prof. PhDr. Zdeňka Matějčka, MUDr. Dagmar Zezulové, Mgr. Michaely Blahutové, které mě vedly k sestavení výzkumných otázek tak, aby poskytly dostatek informací o hostitelské péči ve sledovaném regionu.

V empirické části mé bakalářské práce mají dvě základní výzkumné otázky následující podobu:

Jak se hostitelská péče u dětí s nařízenou ústavní výchovou v mikroregionu Židlochovicko v období od 2003-2013 prakticky využívala? (formy, průběh, četnost)

V kolika případech se hostitelská péče u těchto dětí stala předstupněm k jiné formě náhradní rodinné péče?

Následující dílčí otázky byly rozříděny podle proměnných, které sledují jednotlivé informace o dětech, nejdříve o dětech v ústavním zařízení, kterých se realizace dočasného pobytu mimo zařízení týkala. Následně bylo pracováno s proměnou, která dokreslila počty dětí v hostitelské péči - péče „cizích“ osob, jako alternativní formě péče o děti.

Základní výzkumné otázky v empirické části mají souvislost s realizací hostitelské péče:

Kolika dětem z výzkumného souboru byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova?

V jakém typu ústavního zařízení se dítě v době realizace dočasného pobytu nacházelo?

V kolika případech byl realizován dočasný pobyt dítěte mimo ústavní zařízení u jiných fyzických osob než biologických rodičů?

Bylo dítě zaevidováno v registru náhradní rodinné péče?

Jakého věku bylo dítě v době umístění do zařízení?

Jakého věku bylo dítě v době realizace hostitelské péče?

Jakého pohlaví bylo dítě s realizovanou hostitelskou péčí?

O jakou formu hostitelské péče se jednalo?

O jaké žadatele v hostitelské péči se jednalo?

Jaké nejčastější důvody ovlivnily vznik a realizaci hostitelské péče?

Absolvovali žadatelé odbornou přípravu? Byli prověřeni?

Jak často probíhala realizace hostitelské péče (frekvence)?

Jaké aktivity nabízela hostitelská rodina dítěti?

Probíhal kontakt mezi biologickými rodiči a hostitelskou rodinnou péčí?

Probíhal kontakt hostitelů se sourozenci dítěte v jiných zařízeních?

Jaké důvody předcházely ukončení hostitelské péče?

Stala se hostitelská péče nebo dočasný pobyt předstupněm jiné formy náhradní rodinné péče? Jaké?

Otázky jsou vybrány s ohledem na předešlou teoretickou část, především za jakých okolností se stává hostitelská péče realitou života dětí v ústavním zařízení a po té za jakých okolností nastupuje hostitelská péče jako předstupeň k jiné formě náhradní rodinné péče.

Výběr otázek se vztahuje k dětem svěřených do ústavního zařízení. Otázky jsou zaměřené na typ zařízení, dočasný pobyt dítěte mimo zařízení, navržení dětí do registru náhradní rodinné péče a následně také bylo sledováno, jak byl realizován dočasný pobyt dětí mimo zařízení.

5.3 Výzkumná technika

Vzhledem ke stanovenému cíli jsem pro výzkumné šetření zvolila techniku kvantitativní obsahové analýzy dokumentů. Technika analýzy dokumentů je dotazovací technikou. Tato analýza dokumentů umožní převedení psaného textu do měřitelných proměnných.

Pro hromadné získávání údajů slouží **analýza dokumentů**, tedy získávání údajů o velkém počtu prvků zkoumaného souboru. Jeho pomocí lze získat velké množství informací při malé investici času (Gavora, 2000, s. 99).

Obsahová analýza dokumentů je dotazovací technikou, která se nedotazuje respondentů, ale využívá údaje z dokumentů. Je nástrojem, který umožňuje převod psaných textů do měřitelných proměnných. Obsahové analýze se může podrobit jakýkoliv dokument. Při kvantitativní analýze dokumentů se vyhneme zkreslením, která mohou pocházet od respondenta nebo od tazatele (Kubátová, 2006, s. 36-37).

5.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor následujícího empirického šetření vychází ze spisové dokumentace Odboru sociálních věcí, Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, Městského úřadu Židlochovice, který tvoří 42 kusů spisů vedených v období od roku 2003 do roku 2013. Jedná se o všechny dostupné spisy nezletilých dětí, které byly svěřeny do ústavní nebo ochranné výchovy s trvalým bydlištěm ve správním obvodu Městského úřadu Židlochovice. Zkoumané období odpovídá době, ve které přešel výkon státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí na pověřené obecní úřady. Výkon empirického šetření byl prováděn s ohledem na cíl mé práce pouze na výše uvedeném pracovišti.

Při sběru dat hodlám hlouběji vycházet ze **spisové dokumentace Om**, která je spisovou dokumentací nezletilého dítěte. Vedení této dokumentace je upraveno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci dětí podle § 54 téhož zákona. Tato spisová dokumentace obsahuje osobní údaje dětí a jejich rodičů, záznamy o jednání s rodiči anebo jinými osobami, záznamy o šetřeních, písemná vyhotovení soudů, případně jiných institucí, kopie všech návrhů k soudům či jiným státním orgánům (§ 55 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

5.5 Postup při sběru dat

Z rejstříku ústavní výchovy jsem z jednotlivých let od roku 2003-2013 zjistila, kterým dětem byla nařízena ústavní či ochranná výchova, zda jsou uvedeny i příslušné spisové značky Om, které mi byly vodítkem při dalším vyhledávání spisové dokumentace dětí. V jedné z kolonek záznamu se uvádí velmi podstatný údaj poskytující informace o následném opatření. Z tohoto údaje jsem odvodila, které děti již nabyly zletilosti nebo zda jim byla

zrušena ústavní výchova či byly svěřeny do náhradní rodinné péče. Pokud byla kolonka dosud prázdná, znamenalo to, že ústavní výchova stále trvá. Všechny spisy jsem tedy měla k dispozici u sociálních pracovníků oddělení péče o dítě Městského úřadu Židlochovice.

Následně jsem osobně do předem připraveného záznamového archu poznamenávala bližší údaje, odpovídala na další otázky týkající se hostitelské péče u dětí v mikroregionu Židlochovicko. Průzkum jsem realizovala v období měsíce listopadu 2013 až ledna 2014. Záznamy o realizaci hostitelské péče jsou vedeny přímo ve spisové dokumentaci každého dítěte a tak jsem z každého spisu čárkovací metodou získávala a zaznamenávala potřebné údaje.

Pro lepší představu o pozdějších údajích jsem se nejdříve rozhodla zpracovat údaje o celkovém počtu dětí umístěných do ústavní péče v mikroregionu Židlochovicko. Domnívám se, že následující zjištěné informace o hostitelské péči budou dále lépe provázané a uchopitelné, jelikož prozatím chybí jejich zpracování do rejstříků a celková statistika. Vedla mne k tomu snaha zjistit, zda a v jakém počtu docházelo k přechodu hostitelské péče v náhradní rodinnou péči, protože jak se uvádí v odborné metodice, statistiky ohledně přechodu hostitelské péče v péči pěstounskou chybí, i když je zřejmé, že nejde o zanedbatelný vzorek dětí (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 31).

Z rejstříku dětí vyplynulo, že ústavní nebo ochranná výchova, byla za zkoumané období nařízena celkově u 42 nezletilých dětí.

V další fázi výzkumu již bylo pracováno přímo s jednotlivými spisy. Om. Vzhledem k tomu, že jsem se ve svém **výzkumu zabývala hostitelskou péčí, resp. dočasnými pobyty dětí u jiných fyzických osob mimo biologické rodiče, mohlo být detailněji zkoumáno 26 spisů.** Po zjištění základních údajů o dětech v ústavních zařízeních byly na vypracovaném záznamovém archu každého nezletilého dítěte čárkovací metodou vyznačovány jednotlivé údaje o vlastním průběhu, realizaci, četnosti

hostitelské péče, rovněž jsem zjišťovala, o jaké žadatele se jednalo, zda prošli přípravou, jakým aktivitám se s dětmi věnovali, zda pro ně byla hostitelská péče přínosem či se případně ukončila. Všechny výzkumné otázky směřovaly k rozhodné a výsledné - zda hostitelská péče přešla v péči pěstounskou či v jinou formu náhradní rodinné péče. Ze záznamových archů byly následně spočítány jednotlivé úkony a procentuálně vyjádřeny.

5.6 Výsledky průzkumného šetření

Výsledky empirického šetření získané analýzou dokumentů jsem zadávala pro lepší přehlednost do tabulek.

Tabulka č. 1 k otázce:

Kolika dětem z výzkumného souboru byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova?

Forma náhradní výchovy	Ústavní výchovy	Ochranné výchovy
počet případů	40	2
% četnost	95 %	5 %

Většina dětí svěřených soudem do náhradní výchovy, byla umístěna do ústavní péče, přičemž se jednalo o 40 dětí (95 %), v ochranné výchově byly umístěny pouze 2 děti (5 %), u jednoho z nich došlo později ke zrušení ochranné výchovy, ta se přeměnila na ústavní výchovu.

Tabulka č. 2 k otázce:

V jakém typu ústavního zařízení se dítě nacházelo při realizaci dočasného pobytu, hostitelské péče?

Typ zařízení	Diagnostický ústav	Dětský domov	Dětský domov se školou	Výchov. ústav	Počet dětí bez real. pobytů	Počet dětí s real. pobytů
Počet případů	2	16	7	1	16	26
% četnost	5 %	38 %	17 %	2 %	38 %	62 %

V celkovém měřítku se jedná o 26 dětí (62 %) ze 42 dětí v ústavní péči, u kterých docházelo k dočasnému pobytu mimo zařízení u jiné fyzické osoby než rodiče. U zbývajících 16 dětí (38 %) k tomuto jevu nedocházelo, avšak to neznamená, že by o děti neprojevovali zájem jejich biologičtí rodiče. Předmětem zkoumání však byly jiné osoby než rodiče.

Nejčastějším typem ústavního zařízení v době realizace dočasného pobytu mimo zařízení, jsou **dětské domovy** v 16 případech (38 %), které zabezpečují výchovu dětí bez vážných poruch chování. Druhou nejvyšší zastoupenou skupinou jsou dětské domovy se školou, kde počet případů je 7 (17 %). Jsou určeny pro děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, pokud mají závažné poruchy chování nebo s ohledem na duševní poruchu vyžadující výchovně léčebnou péči. Jsou určeny pro děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky (§ 12, 13 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů). V diagnostickém ústavu k dočasnému pobytu dětí docházelo ve 2 případech (5 %) a ve výchovném ústavu, kde jsou umístěny děti zpravidla starších patnácti let s vážnými poruchami chování nebo s nařízenou ochrannou výchovou pouze v 1 případě (2 %) (§14 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších

předpisů). **Tabulka ukazuje na to, že dočasný pobyt (hostitelská péče) dítěte mimo zařízení plní svoji roli převážně u těch dětí, které jsou umístěné v dětském domově nebo v dětském domově se školou.**

Tabulka č. 3 k otázce:

V kolika případech byl realizován dočasný pobyt dítěte mimo ústavní zařízení u jiných fyzických osob než biologických rodičů?

Pobyt dítěte mimo zařízení u jiných fyzických osob než rodičů	Prarodiče nezletilých dětí	Jiné blízké osoby (příbuzní)	Ostatní osoby (cizí)
Počet případů	8	7	11
% četnost	19 %	17 %	26 %

Z tabulky 3 lze vysledovat, že na dočasném pobytu u prarodičů bylo 8 dětí, dále 7 dětí, které byly svěřovány na dočasný pobyt jiným blízkým příbuzným, ve třech případech se jednalo o sestry matky, v jednom případě o sestřenicí matky, ve dvou případech o prababičky dětí, v jednom případě projevil zájem bratr otce a v **11 případech dětí se jednalo o hostitelskou péči cizích osob**, které o děti v době jejich ústavní výchovy projevíly zájem. Celkem se jednalo o **26 dětí**.

Tabulka č. 4 k otázce:

Bylo dítě svěřené do ústavní výchovy současně zaevidováno v registru pro náhradní rodinnou péči?

Registr pro náhradní rodinnou péči	Nahlášeno do registru pro NRP	Nenahlášeno do registru pro NRP
Počet případů	8	34
% četnost	19 %	81 %

Z tabulky výše je patrné, že v **8 případech** (19 %) byly děti nahlášený orgánem sociálně-právní ochrany dětí ke zprostředkování osvojení a pěstounské péče, které zajišťují v České republice krajské úřady. V 34 případech (81 %) se tomu tak nestalo, jelikož se nejednalo o děti, které by byly pro zprostředkování vhodné. Pro účely zprostředkování zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, upravuje to, co se u dětí posuzuje. Je to zejména úroveň tělesného a duševního vývoje, jejich specifické potřeby a nároky. Zároveň se zkoumá sociální prostředí, ze kterého pochází, etnické, náboženské a kulturní prostředí. Posuzuje se také vhodnost jednotlivých forem náhradní rodinné péče pro dané dítě (§ 27 odst. 2 a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Odbornice na hostitelskou péči shledávají, že realizace hostitelské péče u dětí není v protikladu ani s tím, aby byly děti nahlášený do registru dětí vhodných k náhradní rodinné péči. Jen u dětí mladších 6 let je vhodné zvážit rizika a přínosy hostitelské péče, případně rychlost, kdy dojde k nalezení nové pěstounské rodiny (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 31).

Tabulka č. 5 k otázce:

Jakého věku bylo dítě v době umístění do ústavního zařízení?

Věk dítěte	Počet případů	% četnost
0-2 roky	6	14 %
3-6 let	4	10 %
7-12 let	7	17 %
13-15 let	10	24 %
16-18 let	15	36 %

Z empirického šetření k této výzkumné otázce vyplývá, že nejčastější věk dítěte při předání do zařízení je v rozmezí mezi **16-18 lety (36 %)** - ve většině případů, se jedná o děti, které mají specifické poruchy chování, výchovné problémy či páchaly trestnou činnost. Tyto děti jsou v kompetenci kurátora pro děti a dospívající v rámci oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Další početnou skupinou jsou děti ve věku **13-15 let (24 %)** - zde jsou však odlišné skutečnosti pro umístění. Ve většině případů je to selhání rodičů, jejich péče, výchovných strategií, následky rozvodů nebo různá traumata. Děti ve věku **7-12 let (17 %)** - jedno dítě bylo odebráno z péče rodičů, z důvodu špatné péče, potvrdil se syndrom CAN, syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Jedná se o soubor negativních důsledků zacházení s dítětem, jehož příznaky vznikají následkem nedostatečné péče či ubližování. Rovněž o poškození vzniklé týráním (Fischer, Škoda, 2009, str. 145).

Ve skupině **0-2 roky (16 %)** - se jednalo o nejmladší děti, v jednom případě byl dán souhlas s adoptí, ve třech se řešil nezáměr rodičů (matky), ve dvou dalších úprava poměrů rodičů. Poslední skupina **3-6 let (10 %)** – umístění převážně z důvodu nedostatečné péče rodičů, následně nezáměr ze strany širší biologické rodiny, některé z dětí byly navrženy do náhradní rodinné péče.

V následující tabulce jsem vycházela z proměnné - dle počtu dětí, o které projevila zájem jiná fyzická osoba než rodiče a u kterých byl realizovaný dočasný pobyt mimo zařízení a hostitelská péče. Jednalo se celkem o 26 dětí.

Tabulka č. 6 k otázce:

Jakého věku byly děti, které trávily hostitelskou péči (dočasný pobyt) mimo zařízení?

Věk dítěte	Počet případů	% četnost
0-2 roky	4	15 %
3-6 let	3	12 %
7-12 let	6	23 %
13-15 let	8	31 %
16-18 let	5	19 %

Pro následné porovnání věku dětí z této výzkumné otázky vyplývá, že **nejčastější věk dítěte při realizaci hostitelské péče je v rozmezí mezi 13-15 lety (31 %)**. Do uvedené kategorie spadají hlavně děti, které byly svěřovány zejména do zařízení **dětských domovů**, nejednalo se tedy v zásadě o děti s výchovnými problémy.

Do další početné kategorie **7-12 let (23 %)** spadají též dvě děti, které samy požádaly oddělení péče o dítě o umístění do dětského domova. U jednoho byla na základě rozhodnutí soudu zrušena pěstounská péče prarodiče a dítě bylo svěřeno do dětského domova. Jeho babička péči nezvládala a do budoucna si na jeho výchovu netroufala. Třetí početná skupina jsou děti v rozmezí 16-18 let (19 %), zde se jednalo pouze o jedno dítě v ochranné výchově, o které projevoval zájem jeho dědeček, ochranná výchova byla změněna na výchovu ústavní.

Tabulka č. 7 k otázce:

Jakého pohlaví bylo dítě, které trávilo dočasný pobyt mimo zařízení nebo bylo v hostitelské péči?

Pohlaví dítěte	Ženské	Mužské
Počet případů	9	17
% četnost	35 %	65 %

Tabulka ukazuje na poměr v uskutečňování hostitelské péče mezi děvčaty 9 (35 %) a chlapci 17 (65 %), kterým byla nařízena ústavní výchova. Domnívám se, že je to dáno také tím, že chlapců bylo v mikroregionu Židlochovicko do ústavní péče svěřeno více než děvčat. Vycházela jsem z celkového počtu dětí 26, které byly na dočasném pobytu u jiné fyzické osoby než rodiče.

V dalším okruhu otázek se již zaměřím na samotnou hostitelskou péči. Ve výzkumném vzorku jsem již pracovala pouze s dětmi, které byly na dočasných pobytech u „cizích“ osob, které nebyly biologickými příbuznými dítěte, zjistila jsem, že se jednalo o 11 případů dětí v mikroregionu Židlochovicko.

Tabulka č. 8 k otázce:

O jakou formu hostitelské péče se jednalo?

Dle metodiky v současné době rozlišujeme dvě základní formy hostitelské péče (kontakty s osobami, které nejsou biologickými příbuznými dítěte) a to podle jejího vzniku na spontánní a plánovanou. Přičemž spontánní hostitelská péče je taková, která vznikla náhodně, plánovaná je již propojena přípravou, provázením a navazováním dlouhodobého vztahu, zájmu a lásky (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 12).

Forma hostitelské péče	Spontánní	Plánovaná
Počet případů	3	8
% četnost	27 %	73 %

Z tabulky vyplývá, že se častěji na ústavní zařízení, resp. dětské domovy nebo na sociální pracovníce, obraceli lidé (žadatelé) o **plánovanou hostitelskou péči** v 8 případech (73 %), kteří neměli dopředu žádné osobní vztahy k dítěti. Snažili se tak projít procesem výběru, přípravy a pomoci dítěti, které to dle odborníků nejvíce potřebuje, nebo u kterého je to vhodné. Zjistila jsem, že ze **spontánní hostitelské péče** se v jednom případě jednalo o dítě, o které projevoval zájem sused rodičů, v druhém to byli rodiče kamaráda dítěte, ve třetím to byla vedoucí kroužku, které dítě navštěvovalo (ani v jednom případě neměla hostitelská péče tohoto typu dlouhé trvání).

Tabulka č. 9 k otázce:

O jaké žadatele-zájemce se v hostitelské péči jednalo?

Žadatelé o hostitelskou péči	Počet případů	% četnost
Samoživitel/ka	1	9 %
manželský pár (bezdětný)	1	9 %
manželský pár (s vlastními dětmi)	5	46 %
manželský pár (s dětmi v NRP)	3	27 %
pracovník zařízení	0	0 %
vedoucí kroužku	1	9 %

Z výzkumného souboru je patrné, že **největší zájem o hostitelskou péči projevovaly manželské páry s vlastními dětmi (46 %)** či manželské páry s dětmi svěřenými do náhradní rodinné péče (27 %). Šlo tedy o žadatele, kteří měli vlastní zkušenost s výchovou dětí. Jen v jednom případě byla hostitelská péče ukončena, jednalo se o manželský pár s vlastním dítětem, blíže to byli rodiče kamaráda (spontánní hostitelská péče). Žadatelé od hostitelské péče po roční době sami upustili s ohledem na rozpory a vzrůstající rivalitu mezi biologickým dítětem a dítětem z dětského domova. V ostatních případech byla hostitelská péče úspěšná a dlouhodobá. Pro představu doplňuji, že jsem další skupinu zvolila s ohledem na úspěšnost - hostitelskou péči bezdětného manželského páru, zastoupenou v jednom případě (9 %), který dosud aktivně podporuje jedno dítě. V dalších dvou případech (9 %), se objevil samoživitel, vedoucí kroužku, v obou případech byla hostitelská péče neúspěšná a ukončena. Z výzkumného souboru je patrné, že žádný pracovník zařízení (vychovatel/ka) nebyl v případě hostitelské péče zaznamenán.

Tabulka č. 10 k otázce:

Absolvovali žadatelé o hostitelskou péči odbornou přípravu? Byli prověřeni?

Odborná příprava žadatelů	Žadatelé absolvovali	Žadatelé neabsolvovali
Počet případů	9	2
% četnost	82 %	18 %

Tabulka vyjadřuje, že **v 9 případech (82 %)** žadatelé absolvovali odbornou přípravu, kterou provádí krajský úřad na základě doporučení orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Jednalo se o osm plánovaných hostitelských péčí a jednu spontánní péči, kde žadatelkou byla vedoucí kroužku. Tato péče trvala dva roky, ve svém výsledku však byla i navzdory přípravě

neúspěšná. **Ve 2 případech (18 %)** žadatelů, kteří přípravu neabsolvovali, jejich péče neměla dlouhodobý charakter. V obou případech byla hostitelská péče ukončena.

Tabulka č. 11 k otázce:

Jaké nejčastější důvody ovlivnily vznik a realizaci hostitelské péče?

Nejčastější důvody žadatelů ke vzniku hostitelské péče	Počet případů	% četnost
Různé dobrovolné formy pomoci	7	64 %
Přesvědčení/ víra	1	9 %
Zájem o konkrétní dítě	3	27 %

Ve výzkumném souboru se ukázal, jako nejčastější důvod vedoucí ke vzniku hostitelské péče u jiných fyzických osob než rodičů objevila nabídka jistého druhu pomoci opuštěným dětem v ústavním zařízení na základě tzv. osobní angažovanosti - v **7 případech (64 %)**. Dalším důvodem vzniku hostitelské péče byl zájem o konkrétní dítě - ve 3 případech (27 %) a v jednom případě (9 %) se jednalo o přesvědčení žadatele, že koná „něco dobrého“, otázka víry.

Tabulka č. 12 k otázce:

Jak často probíhala realizace hostitelské péče (frekvence)?

Frekvence realizované hostitelské péče		Počet případů	% četnost
Pravidelně	1x za týden	4	36 %
	1x za 14 dnů	6	55 %
	1x za měsíc	1	9 %

Z výzkumného souboru je patrné, že nejčastější frekvencí u realizace hostitelské péče je četnost **1 x za 14 dnů (55 %)**, další frekvencí bylo 1 x za týden (36 %), jen v jednom případě to bylo 1x za měsíc (9 %).

Nelze opomenout skutečnost, že v podstatě všechny uskutečňované dočasné pobyty dětí mimo zařízení **byly uskutečňovány pravidelně**, což vyvrací jisté pochybnosti, že by se mohlo jednat o nepravidelné návštěvy či pobyty dětí v rodinách hostitelů.

Mohu souhlasit s tvrzením, že je to pravděpodobně dáno tím, že žadatelé o hostitelskou péči si na začátku jejich „služby“ ujasní, co jsou schopni dítěti reálně dlouhodobě nabídnout. Zváží intenzitu času, schopnosti financování pobytu a také své osobní zkušenosti či trpělivost (Blahutová, Zezulová, 2011, s 61).

Tabulka č. 13 k otázce:

Jaké možnosti volnočasových aktivit nabízela hostitelská rodina při realizaci péče dítěti?

Možnosti nabízené dítěti při realizaci HP	Počet případů	% četnost
pobyt v rodinném prostředí	9	82 %
výlety	1	9 %
účast v kroužku	1	9 %

V souboru se nejčastěji ukazuje, že základní možností trávení času v hostitelské rodině bylo využití jejich přirozeného rodinného prostředí, většinou se jednalo o víkendy, kdy většina **9 hostitelů (82 %)** si vzala dítě s sebou do své rodiny. Hostitelé byli připraveni na to, aby se dítě na dočasném pobytu mimo zařízení stalo součástí jejich rodiny, potkávalo se

s jejich dětmi, známými, širší rodinou. Zcela samozřejmě s ním podnikali také výlety, toto se nevyklučovalo. Pouze v 1 případě (9 %) kontaktu hostitele s dítětem docházelo pouze k výletům. Jednalo se o případ, kdy hostitel pravidelně navštěvoval dítě, s nabídkou volnočasové aktivity. Jednalo se o známého biologické rodiny. Nabízené aktivity vždy konzultoval s vedením dětského domova i s dítětem. V 1 případě (9 %) se jednalo o podporu dítěte při trávení jeho volného času během víkendu, zejména na soutěžích psů či na cvičišti pro psy. Jednalo se o specifický zájem dítěte o zvířata, vedoucí kroužku se tak pravidelně tímto způsobem zajímala o toto dítě a podporovala ho.

Tabulka č. 14 k otázce:

Projevovala v době realizace hostitelské péče o dítě zájem také biologická rodina?

Zájem biologické rodiny v době realizace host.péče	Ano projevil/a	Ne neprojevil/a	% četnost	
			Zájem	nezájem
Matka	2	9	18 %	82 %
Otec	1	10	9 %	91 %
Prarodiče	4	7	36 %	64 %
Starší sourozenci	2	9	18 %	82 %
Ostatní	1	10	9 %	91 %

Tabulka upřesňuje, jak vypadá **zájem/nezájem biologických rodičů** či příbuzných 11 dětí, které byly svěřeny do ústavní výchovy a současně u nich probíhá hostitelská péče (s jinými fyzickými osobami než biologickou rodinou).

V nejlepším případě dle doporučení metodiky je vhodné, když se hostitelé a rodiče/příbuzní sejdou a vyjasní si své stanovisko k hostitelské péči. Musí tu však být zájem ze strany biologické rodiny. Pokud nastane situace a toto setkání se uskuteční, je přínosné pro všechny strany a má pozitivní vliv na dítě, hostitele, rodiče. Také není vyloučeno, že se může jednat o telefonické kontakty, které by umožnily lepší orientaci v situaci jak pro rodiče, tak pro dítě (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 28).

V tomto souboru jsem došla k překvapivému zjištění, že **největší zájem** o děti projevují právě jejich **prarodiče ve 4 případech (36 %)**, kteří spolupracují se zařízením. Jsou v kontaktu s dítětem, mnohdy i s hostitelskou péčí, podporují setkávání dítěte s jinou „novou“ rodinou a to především z důvodu, že oni sami již nemohou zabezpečit péči o dítě.

Nejvíce nezájmu projevovali rodiče a to v 9 případech (82 %) matky, v 10 případech (91 %) otcové. Za zmínku stojí, případ **2 sourozenců (18 %)**, kteří projevíli zájem o svého sourozence v jiném dětském domově prostřednictvím hostitelské péče. Jednalo se také o děti v jiných zařízeních, jejich nevlastního sourozence. Ke kontaktům mezi dětmi docházelo, kontakty byly zprostředkovány pomocí hostitelské péče, návštěvy byly realizovány. V **jednom případě (9 %)** se dítě stýkalo se sestřenicí matky, která potkávala na neutrální půdě s dítětem i s hostitelskou rodinou.

Tabulka č. 15 k otázce:

Byla ze strany hostitelů vyvíjena aktivita k podpoře kontaktů mezi dítětem a jeho biologickou rodinou? (podpora rodiny – částečná sanace rodiny)

Kontakty	Ano – kontakt probíhal	Ne – kontakt neprobíhal
Počet případů	6	5
% četnost	55 %	45 %

V 6 případech (55 %) byla zaznamenána spolupráce a kontakt hostitelů s biologickou rodinou, zastoupeni zde byli 2 prarodiče, 1 otec, 1 blízká rodinná příbuzná – sestřenice matky a 2 sourozenci dítěte. V 5 případech (45 %) tomu tak nebylo. Z tohoto vzorku nebylo patrné, že by se rodiče, matka či otec, začali o dítě s realizovanou hostitelskou péčí více zajímat. Pouze v jednom případě to byl otec, který však záhy svoje rodičovské povinnosti „přenechal“ svému otci, který se s dítětem aktivně stýkal. Dá se říci, že zde převládala nezájem rodičů. Pokud metodika poukazuje na to, že v několika případech se stalo, že si biologická rodina upravila svoje podmínky natolik, že jejich děti mohly jezdit domů, případně mohlo dojít i k jejich navrácení, rodinu zájem hostitelů aktivizoval (Blahová, Zezulová, 2011, s. 30). Ve zkoumaném vzorku dětí z mikroregionu Židlochovicko se toto nepotvrdilo.

Částečnou sanaci rodiny však hostitelé splnili tím, že umožnili kontakt dětem, resp. sourozencům, kteří byli umístěni v jiných zařízeních ústavní péče. Jednalo se o nevlastní sourozence - 3 děti, dvě z nich byly umístěny v dětském domově se školou a jedno bylo v jiném dětském domově. Právě na toto dítě se navázali hostitelé a s ním uskutečňovali výlety za jeho sourozenci.

Tabulka č. 16 k otázce:

Jaké důvody předcházely ukončení hostitelské péče?

Důvody	Počet případů	% četnost
Plnoletost dítěte	3	27 %
Změna poměrů na straně hostitelů	1	9 %
Nezvládnutí výchovy dítěte	1	9 %
Dítě zpět ve své rodině	0	0 %
Přechod	4	36 %
Hostitelská péče dosud trvá	2	18 %

Ze šetření k dané výzkumné otázce vyplývá, že **3 děti** (27 %), z celkového počtu 11 již dosáhly zletilosti, hostitelská péče je provázela do jejich plnoletosti a věřím, že i nadále mají oporu v těchto získaných blízkých lidech. V **2 případech dětí** bylo ukončení na straně hostitelské rodiny z důvodu nezvládnutí náročnosti výchovy a z důvodu změny osobních poměrů, kdy se manželé se rozvedli, odstěhovali se a založili nové rodiny. S ohledem na věk dítěte, kterého se tato situace dotkla, se lze jen domnívat, jakou roli 16-ti letá dívka zaujímal mezi hostiteli. Nutno podotknout, že se jednalo o spontánní hostitelskou péči, žadatelé nebyli tenkrát oba prověřeni a proškoleni, přípravy se účastnila pouze žadatelka. V druhém případě se jednalo o chlapce, který přišel do hostitelské rodiny, která měla vlastní dítě. Jelikož se jednalo o stejně starého chlapce a docházelo mezi nimi k neshodám, hostitelé tuto situaci nezvládli. Rozhodli se ukončit návštěvy v zařízení a přestali dítěti nabízet možnost dočasného pobytu mimo zařízení, s nimi v jejich rodině. Po ukončení hostitelské péče ho však hostitelka nadále navštěvovala v dětském domově.

Z výzkumného souboru bylo patrné, že se nestalo, že by některé dítě během realizace hostitelské péče bylo navraceno zpět do biologické rodiny. V **4 případech (36 %)** ze zkoumaného vzorku za dané období došlo ke změně formy péče o děti, hostitelská péče byla nahrazena jinou formou náhradní rodinné péče. Ve **2 případech (18 %)** hostitelská péče stále trvá.

V poslední tabulce jsem vycházela z celkového počtu – 26 dětí, kterých se týkal dočasný pobyt mimo zařízení (hostitelská péče), abych tak zjistila celkový počet případů, kde nastala změna v jinou formu náhradní rodinné péče.

Tabulka č. 17 k otázce:

Stala se hostitelská péče nebo dočasný pobyt dítěte mimo zařízení, předstupněm jiné formy náhradní rodinné péče? Pokud ano, jaké?

Přechod do jiné formy NRP	Svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče	PPPD - PP na přechodnou dobu	PP	Poručená péče	adopce	
Ostatní osoby (cizí) - 11 osob	0	0	4	0	0	
Prarodiče nezl. dětí - 8 osob	0	0	1	1	0	
Jiné blízké osoby (příbuzní) - 7 osob	0	0	1	0	0	
Celkem	0	0	6	1	0	7
Četnost						27 %
Ostatní						19
Četnost						73 %

vysvětlivky: PP - pěstounská péče, PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu, osvojení (adopce), NRP – náhradní rodinná péče

Z tabulky je patrné, že z výzkumného souboru 26 dětí, bylo zjištěno, kolik případů dětí je umístěno do jiné formy náhradní rodinné péče, zda a v kolika procentech k tomuto jevu došlo. U jiných osob než rodičů, resp. cizích osob, které se podílely na hostitelské péči u dětí s nařízenou ústavní výchovou, došlo k této zásadní změně ve výchově **ve 4 případech**, všechny děti směřovaly **k pěstounské péči**. Zajímavé bylo zjištění, že pouze **v 1 případě**

byla zaznamenána změna výchovy u prarodičů, kteří si vzali dítě zpět z ústavu do pěstounské péče a **v 1 případě** byli navíc soudně ustanoveni **poručníky prarodiče**, jelikož oba rodiče dítěte zemřeli. Prarodiče si upravili svoje rodinné poměry a požádali o svěřeni dítěte do péče. U poslední skupiny - příbuzných osob, které si na dočasný pobyt mimo zařízení braly dítě z ústavního zařízení, došlo ke změně **v 1 případě**, a to u sestry matky (tety). Dítě jí bylo svěřeno do pěstounské péče na základě rozhodnutí soudu.

Ve sledovaném období se jednalo celkem o 7 dětí (27 %), u kterých byla zaznamenaná změna, hostitelská péče (dočasný pobyt) se stal předstupněm k jiné náhradní formě péče. Ústavní forma výchovy se změnila na náhradní rodinnou péči, v 6 případech byla změněna na pěstounskou péči a v 1 případě bylo dítě svěřeno do poručenské péče, což je obdoba pěstounské péče. **V ostatních 19 případech (73 %) dětí svěřených do ústavní péče, u kterých zároveň probíhal či probíhá dočasný pobyt mimo zařízení (návštěvy v hostitelských rodinách) ke změně výchovy nedošlo.**

6 Diskuse

V následující kapitole se věnuji zhodnocení výsledků empirického šetření mé bakalářské diplomové práce. Z dotazníkového šetření sledujícího se realizace dočasného pobytu dětí mimo zařízení vyplynulo, že se dotýkal více než poloviny ze 42 dětí, které byly v daném období let 2003-2013 svěřeny do ústavní výchovy. Celkem se jednalo o **26 dětí**. Z tohoto počtu jsem se snažila vysledovat, u kolika dětí je realizovaná „čistá“ hostitelská péče. Jak uvádím v teoretické části bakalářské práce, hostitelská péče není v zákoně přesně vymezena, ale mezi odbornou veřejností je chápána jako péče „cizí“ fyzické osoby, která není členem biologické rodiny. Následně jsem postupovala s ohledem na tento získaný specifický vzorek dětí. Zjistila jsem, že v daném výzkumném období se jednalo o **11 dětí**, které měly možnost návštěv v těchto rodinách, a dotýkala se jich pravá hostitelská péče.

Z empirického šetření vyplývá, že hostitelská péče byla nejčastěji realizovaná u **dětí**, které byly svěřeny do ústavní výchovy **bez vážných poruch chování, nejčastějším typem ústavního zařízení** v době realizace hostitelské péče či dočasného pobytu byly **dětské domovy**, a to v **16 případech (38 %)**. Tím jsem si ověřila, že u dětí s nařízenou ochrannou výchovou k pobytům mimo zařízení u jiných osob než rodičů nedocházelo. Věkově nejčteněji zastoupenou skupinou při hostitelské péči byly děti **ve věku 13-15 let (24 %) a druhou skupinou dětí ve věku 7-12 let**. Nejčastěji vyskytující se věk dítěte při předání do zařízení je ale vyšší v rozmezí mezi **16-18 lety (36 %)**, ve většině případů se jedná o děti, které mají specifické poruchy chování, výchovné problémy či páchají trestnou činností. Z velké části děti přicházely do hostitelské rodiny na základě plánovaného postupu, s přípravou a provázením, což bylo vysledováno u **8 dětí (73 %)**. Zajímavé bylo zjištění, že u spontánní péče tj. **3 dětí (27 %)** neměla hostitelská péče dlouhodobého trvání. Jednalo se o **hostitelské rodiny s vlastními dětmi, manželské páry** u 5 dětí (46 %) či manželské páry s dětmi svěřenými do náhradní rodinné péče u 3 dětí (27 %), šlo tedy o žadatele, kteří měli vlastní zkušenosti s dětmi. Žadatelé ve velkém počtu

absolvovali přípravu, kterou zajišťuje krajský úřad na základě doporučení orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jednalo se o **9 žadatelů (82 %)**. I zde na tomto malém vzorku se ukazuje, jak je odborná příprava žadatelů důležitá. **Mezi nejčastější důvody**, které ovlivnily vznik a realizace hostitelské péče u žadatelů byl zaznamenán zájem, angažovanost pomoci opuštěným dětem v zařízeních u **7 dětí (64 %)**, z celkového vzorku 11 dětí.

Jako nejčastější frekvence při realizaci hostitelské péče vyplynula doba **1x za 14 dnů (55 %)**, následně 1x za týden (36 %), což ukazuje na pravidelný zájem žadatelů o děti. Pobyt v rodinném prostředí nabízelo 9 žadatelů (**82 %**) **žadatelů**, dítě trávilo víkendy v rodině hostitelů. Z výsledků šetření vyplývá, že **nejvíce projevovali zájem o děti jejich prarodiče a to** ve **4 případech (36 %)**, jestliže oni sami nebyli schopni péči zajistit, zvolili možnost hostitelské péče. Ze skupiny rodičů, kteří neprojevovali o výchovu dětí zájem, se jednalo v 9 případech o matky, v 10 případech o otce. Hostitelé se naopak snažili o **kontakt s biologickou rodinou**, plnili tak částečnou sanaci rodiny tím, že u 6 dětí (55 %) byli v kontaktu s rodinnými příslušníky, kteří projevíli zájem.

Z empirického šetření vyplývá, že změna péče o děti se během realizace hostitelské péče uskutečnila následovně - 3 děti (27 %) s realizovanou hostitelskou péčí již dosáhly zletilosti (tato forma péče je provázela do jejich plnoletosti), u 2 dětí (18 %) byla ukončena z důvodu nezvládnutí náročnosti výchovy či osobních poměrů na straně hostitelů. Dále ve 2 případech (18 %) hostitelská péče stále trvá a ve **4 případech (36 %)** ze zkoumaného vzorku za dané období došlo ke změně formy péče, kdy **hostitelská péče byla nahrazena jinou formou náhradní rodinné péče**. S ohledem na celkový počet dětí s dočasnými pobyty mimo zařízení a s ohledem na zájem jejich příbuzných či prarodičů, došlo za zkoumané období k této změně ještě u třech dalších dětí. **Ve sledovaném období se tedy jednalo celkem o 7 dětí (27 %), u kterých byla zaznamenána změna (přechod), kdy hostitelská péče nebo dočasný pobyt se stal předstupněm jiné formy náhradní rodinné péče.**

Závěr

Cílem mojí bakalářské diplomové práce bylo zjistit praktické využívání hostitelské péče u dětí s nařízenou ústavní výchovou v letech 2003-2013 v rámci mikroregionu Židlochovicko a s pomocí dostupných údajů objasnit, zda a jakým způsobem byla hostitelská péče využívána. V této souvislosti bych chtěla poukázat na skutečnost, že přestože není hostitelská péče stále dostatečně právně vymezena (není zahrnuta mezi ostatní formy náhradní rodinné péče), má svoje nezastupitelné místo mezi jinými formami náhradní rodinné péče a je žádoucí, aby byla využívána. Zaměřila jsem se na tuto problematiku z pohledu mého zaměstnání, tj. sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí, neboť při jeho výkonu přicházím do styku s žadateli o tuto formu péče, samotnými dětmi i ústavními zařízeními, a rovněž vnímám jisté rozdíly v přístupu a realizaci této péče oproti „klasickým“ formám náhradní rodinné péče.

V rámci této práce jsem zjistila, u jakého množství dětí s nařízenou ústavní výchovou v daném místě a období k dočasným pobytům mimo zařízení (hostitelské péči) docházelo. Mým prioritním záměrem bylo podat bližší informace o dětech, u kterých byla realizována hostitelská péče u jiných fyzických osob než rodičů, a s jakým výsledkem. Věřím, že veškeré zjištěné informace mohou být dále využity a přispět tak k objektivnímu vnímání hostitelské péče, jako pomoci tam, kde z různých důvodů nelze aplikovat klasické formy náhradní rodinné péče.

V teoretické části bakalářské práce jsem objasnila bližší pojmy vztahující se k náhradní péči (svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, osvojení, pěstounská péče na přechodnou dobu, pěstounská péče, poručenství) v zařízeních ústavního typu (diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy). Nejdříve jsem přiblížila, za jakých okolností a v jakém prostředí může dojít k realizaci dočasného pobytu dětí mimo zařízení. Stěžejní kapitola se týkala vymezení samotné hostitelské péče, poukázala jsem na její formy, její role a pozitivní vliv při částečné sanaci vztahů s biologickou rodinou, nastínila možnost

žádoucího přechodu v náhradní rodinnou péči. Na základě provedeného empirického šetření o realizaci hostitelské péče v daném regionu a časovém úseku byly informace spojené s tématem a cílem práce zaznamenány a vyhodnoceny. Závěr této části jsem věnovala vyhodnocení hostitelské péče pomocí výzkumných otázek, díky nimž jsem získala požadované informace.

Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda a jak je hostitelské péče v mikroregionu Židlochovicko v daném časovém úseku využívána, popsat její praktickou realizaci a vyhodnotit ji z hlediska úspěšnosti přechodu v jinou formu náhradní rodinné péči.

Podářilo se mi zjistit, že z celkového výzkumného vzorku (42 dětí s nařizenou ústavní výchovou) k realizování dočasného pobytu mimo zařízení docházelo pouze u 26 dětí a přechod do klasické náhradní rodinné péče se podařil u 7 dětí, přičemž se jednalo převážně o změnu v péči pěstounskou. Domnívám se, že jde o nikoliv zanedbatelný počet dětí, které se tímto způsobem podařilo umístit do náhradního rodinného prostředí.

Výstupy mé práce, výzkum a vlastní výsledky, mi ukázaly, že dětem s nařizenou ústavní výchovou může hostitelská péče pomoci změnit život k lepšímu, a že k takovým změnám opravdu dochází. Hostitelská péče je bohužel stále jen doplňkovou formou péče o děti, má však zcela jistě svoje nezastupitelné, specifické místo mezi ostatními formami náhradní rodinné péče a zaslouží si naši pozornost a podporu.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Nováková Veronika

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie FF UPOL

Název diplomové práce: Analýza výkonu hostitelské péče u dětí umístěných do ústavní péče v období od r. 2003 do r. 2013 v mikroregionu Brno-venkov

Počet znaků: 118 178

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 19

Klíčová slova: dítě, hostitelská péče, náhradní rodinná výchova, pobyt dítěte mimo ústav, sociální pracovník, ústavní výchova, zájemci o hostitelskou péči, zprostředkování hostitelské péče

Krátká a výstižná charakteristika diplomové práce: Bakalářská práce pojednává o praktickém využívání hostitelské péče u dětí s nařízenou ústavní výchovou v mikroregionu Židlochovicko. V teoretické části práce jsem se zaměřila na legislativní rámec ústavní výchovy a povolování dočasného pobytu dětí mimo zařízení. Přiblížila jsem základní pojmy a problematiku spojenou s hostitelskou péčí. Na základě provedeného empirického šetření o realizaci hostitelské péče byly informace spojené s tématem a cílem práce zaznamenány a vyhodnoceny, čímž byly doplněny chybějící statistiky v této oblasti v daném mikroregionu. Bakalářská práce tak může poskytnout dalším sociálním pracovníkům jistou metodiku a zpětnou vazbu při vlastní realizaci hostitelské péče u dětí s nařízenou ústavní výchovou.

Annotation

Author's surname and name: Nováková Veronika

Name of department and faculty: Department of Sociology, Andragogy and Cultural Anthropology FF UPOL

Name of diploma thesis: Analysis of the performance of the host care for children placed into institutional care from 2003 to 2013 in microregion Brno-Country district

Number of characters: 118 178

Number of attachments: 2

Number of used literature titles: 19

Key words:, child, host care, substitute family education, child stay out of the institute, social employee, institutional education, interested persons of host care, host care arranging

A short and accurate characteristic of the thesis: This graduation thesis deals with host care of children in the institutional education in the region of Židlochovice. In the theoretical part of this thesis I focused on the legislation of the institutional education and agreements of children stays out of an institute. Information about this problem was recorded and analysed on the basis of the host care research. It helped to find out more missing statistic details in this region. The graduation thesis may help other social employees with the realization of children host care in the institutional education or it can help in the whole field of children care.

Seznam použité literatury

BLAHUTOVÁ, M. a ZEZULOVÁ, D. odborná metodika - *Hostitelská péče a příprava k ní*. 1. vydání. Zlín: Tigris, 2011. ISBN 978-80-86062-41-9

BECHYŇOVÁ, V. a KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. 2. vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4

CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*. 1. vydání. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0370-4

FISCHER, S. a ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3

GABRIEL, Z. a NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. Vydání. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vydání. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6

KLIMĚŠ, J. publikace – příručka *Budování identity dítěte*. Rozum a cit, 2011

KUBÁTOVÁ, H. *Sociologický výzkum*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1518-6

MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*, 5. vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-504-2

NOVOTNÁ, V. *Právo a rodina č. 3*. Praha: LINDE, 2010. ISSN 1212-866X

NOVOTNÁ, V. *Právo a rodina č.1*. Praha: LINDE, 2014. ISSN 1212-866X

VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: ETORA, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2

ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*, 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9

Zákon č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Přílohy

1. Záznamový arch
2. Rejstřík dětí svěřených do ústavní či ochranné výchovy

ZÁZNAMOVÝ ARCH DÍTĚTE SVĚŘENÉHO DO ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

pořadové číslo dítěte

1) Kolika dětem z výzkumného souboru byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova?

ústavní výchova

ochranná výchova

2) V jakém typu ústavního zařízení se dítě v době realizace dočasného pobytu mimo zařízení nacházelo?

Diagnostický ústav

Dětský domov

Dětský domov se školou

Výchovný ústav

3) V kolika případech byl realizován dočasný pobyt dítěte mimo ústavní zařízení u jiných fyzických osob než biologických rodičů?

Ano prarodiče
jiné fyzické osoby (příbuzní)
Ne jiné fyzické osoby (cizí)

4) Bylo dítě zaevidováno v registru pro NRP?

Ano

Ne

5) Jakého věku bylo dítě v době umístění do ústavní péče?

0-2
3-6 let
7-12 let
13-15 let
16-18 let

věk dítěte

6) Jakého věku bylo dítě v době realizace dočasného pobytu mimo zařízení, host.péče?

0-2 roky
3-6 let
7-12 let
13-15 let
16-18 let

věk dítěte

7) Jakého pohlaví bylo dítě s realizací HP či dočasných pobytů mimo zařízení ?

ženského

Mužského

Hostitelská péče

8) O jakou formu hostitelské péče se jednalo?

spontánní

plánovaná

9) O jaké žadatele- zájemce se v hostitelské péči jednalo?

- samoživitel/ka
- manželský pár (bezdětný)
- manželský pár s vlastními dětmi
- manželský pár s dětmi v NRP
- vedoucí kroužku
- pracovník zařízení

11) Jaké nejčastější důvody ovlivnily vznik a realizaci hostitelské péče?

- Druh pomoci/dobrovolnictví
- Přesvědčení/víra
- Zájem o konkrétní dítě

10) Absolvovali žadatelé o hostitelskou péči odbornou přípravu?

- Ano Ne

12) Jak často probíhala realizace hostitelské péče? (frekvence)

pravidelně	☐	1x za týden	☐
		1x za 14 dnů	☐
nepravidelně	☐	1x za měsíc	☐

13) Jaké možnosti volnočasových aktivit nabízela hostitelská rodina dítěti?

- pobyt v rodinném prostředí
- výlety
- účast v kroužku
- jiné

14) Projevovala v době realizace HP o dítě zájem také biologická rodina?

Ano

Ne

15) Byla ze strany hostitelů vyvíjena aktivita k podpoře kontaktů mezi dítětem a jeho biologickou rodinou? (podpora rodiny-částečná sanace rodina)

Ano

Ne

16) Jaké důvody předcházely ukončení hostitelské péče?

- plnoletost dítěte
- změna osobních poměrů žadatelů o hostitelskou péči
- dítě bylo svěřeno zpět do biol.rodiny
- nezvládnutí náročnosti výchovy dítěte
- přechod do jiné formy NRP

17) Stala se hostitelská péče nebo dočasný pobyt dítěte mimo zařízení, předstupněm jiné formy NRP, jaké?

pěstounská péče

poručenské péče

adopce (osvojení)

svěření do péče 3. osoby

PPPD

Rejstřík dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy anebo dětí umístěných ve středisku výchovné péče

Poř. č.	Datum zápisu	Spisová značka Om	Jméno a příjmení dítěte	Rodné číslo nebo datum narození dítěte	Adresa místa trvalého pobytu dítěte	Důvod umístění	Označení soudu, č.j. rozhodnutí a datum právní moci rozhodnutí o umístění dítěte do zařízení	Název a sídlo zařízení	Datum umístění nebo přemístění dítěte do zařízení	Datum ukončení pobytu v zařízení	Následné opatření